

Nr 51

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående nomadskolväsendets organisation; given Stockholms slott den 23 februari 1962.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

Ragnar Edenman

Propositionens huvudsakliga innehåll

På grundval av nomadskolutredningens betänkande »Samernas skolgång» (SOU 1960: 41) framlägges förslag rörande nomadundervisningens organisation vid en allmän övergång till 9-årig grundskola. Av pedagogiska och psykologiska skäl samt av hänsyn till sameminoritetens kulturella önskemål föreslås, att möjligheter till särskild undervisning alltjämt skall föreligga för samernas del. Den särskilda skolplikten för fjällsamerna bör emellertid upphöra fr. o. m. nästa budgetår och ersättas med de allmänna skolpliktsbestämmelserna. Den årliga lästiden i nomadskolorna bör i samband därmed förlängas från $34\frac{4}{7}$ veckor till 39 veckor.

Alla samer föreslås få rätt att välja mellan reguljär undervisning i kommunala skolor och den särskilda nomadundervisningen. Intresset bland samerna för den särskilda undervisningen bedömes förbli i stort sett oförändrat. De nuvarande nomadskolorna bör därför bibehållas och i samband med den 9-åriga skolans införande successivt organiseras för undervisning på låg- och mellanstadiet. Till samernas önskemål anpassad högstadiundervisning föreslås i propositionen bli anordnad på lämplig plats i Norrland. Det föreslagna högstadiet, på vilket skulle anordnas viss undervisning i lapska ämnen samt yrkesförberedande utbildning i renkötsel, torde kunna upprättas tidigast fr. o. m. läsåret 1964/65.

Nomadundervisningen bör även i fortsättningen vara en statlig angelägenhet, och den administrativa ledningen av detta skolväsende bör i huvudsak utövas i oförändrade former.

Reformen beräknas för nästa budgetår i huvudsak inte medföra andra kostnadsökningar än sådana som sammanhänger med den förlängda lästiden. Därjämte beräknas ett belopp av 40 000 kr. för en lärarutbildningskurs i lapska språket.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 23 februari 1962.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden NILSSON, STRÄNG, ANDERSSON, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM, KLING, SKOGLUND, EDENMAN, JOHANSSON, AF GEIJERSTAM, HOLMQVIST.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Edenman, frågor angående *nomadskolväsendets organisation* och anför därvid följande.

I årets statsverksproposition har Kungl. Maj:t under bilagan 10, ecklesiastikdepartementet, punkten 116, föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1962/63 beräkna

till *Nomadskolor: Avlöningar* ett förslagsanslag av 1 500 000 kr.,

till *Nomadskolor: Omkostnader* ett förslagsanslag av 686 000 kr.,

till *Nomadskolor: Fortsättningsskolundervisning för nomadbarn* ett förslagsanslag av 81 000 kr.

Jag anhåller nu att ånyo få anmäla dessa anslagsfrågor jämte därmed sammanhängande spörsmål rörande nomadskolväsendets organisation.

I. Inledning

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallade chefen för ecklesiastikdepartementet den 25 januari 1957 sakkunniga för att utreda frågan om nomadskolväsendets organisation och därmed sammanhängande spörsmål. De sakkunniga har varit framlidne landshövdingen i Norrbottens län T. F. Thunborg, ordförande, ledamoten av riksdagens andra kammare, skogsinspektoren H. Larsson i Hedenäset, nomadskolinpektören, filosofie doktor J. I. Ruong, framlidne folkskolinspektören i Västerbottens läns norra inspektionsområde J. E. Wikberg och renägarhustrun I. K. Åstot.

De sakkunniga har antagit benämningen 1957 års nomadskolutredning.

Sedan Thunborg den 10 maj 1957 avlidit, förordnades landshövdingen i Norrbottens län H. M. E. Näslund att vara ledamot, tillika ordförande. Sedan vidare Wikberg den 30 juli 1957 avlidit, utsågs nuvarande skolinspektören i Norrbottens läns norra inspektionsområde K. L. E. Lundemark till ledamot.

Den 29 december 1960 har utredningen avgivit betänkandet »Samernas skolgång» (SOU 1960: 41).

Över betänkandet har *utlåtanden* avgivits av skolöverstyrelsen (som hört länskolnämnderna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, samernas folkhögskola, nomadskolfullmäktige samt tillsynsmän och lärare vid nomadskolorna), statskontoret, byggnadsstyrelsen, kanslersämbetet för rikets universitet (som hört professorn i finsk-ugriska språk vid Uppsala universitet) samt länsstyrelserna i Kopparbergs, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län (vilka hört vissa kommuner).

Yttranden över betänkandet har avgivits av TCO, SACO, Svenska samernas riksförbund och Same-ätnam, sällskapet lapska odlingens framtid.

Rörande sättet för utredningsarbetets bedrivande framhåller utredningen bl. a. följande.

Utredningen har besökt nomadskolorna och därvid haft tillfälle att överlägga med deras lärare, föreståndarinnor och tillsynsmän. Samernas uppfattningar i undervisningsfrågorna har inhämtats genom sammanträden med nomadskolfullmäktige samt vid Svenska samernas riksförbunds landsmöte. Överläggningar har även hållits med företrädare för de närmast berörda kommunerna och deras skolväsen samt med vederbörande skolinspektörer även som med lappfogdarna.

Utredningen har på olika sätt sökt lära känna de förhållanden, varunder samerna i Norge och Finland undervisas.

Sedan Kungl. Maj:t anvisat erforderliga medel har på utredningens uppdrag genomförts en demografisk undersökning av den renskötande befolkningen i Sverige. Arbetet utfördes vid geografiska institutionen i Uppsala och delvis i samarbete med lappväsendet av filosofie magistern Birgitta Ahlfort.

Utredningen har eftersträvat att med en viss fyllighet teckna bakgrunden till samernas undervisningsfrågor med hänsyn till den lapska folkgruppens levnadsförhållanden och kultursituation i dagens Sverige.

Upplysningar om nomadskolelevernas förhållanden i vissa avseenden har inhämtats genom nomadlärarna och delvis kompletterats av vederbörande skolinspektörer och lappfogdar.

Utom vid de nämnda överläggningarna har utredningen genom tre enkäter, riktade till skolstyrelserna i ett tjugotal samekommuner, dvs. kommuner med delvis lapsk befolkning, till nomadlärarna och till lappfogdarna, kunnat taga del av vederbörandes erfarenheter och synpunkter med hänsyn till samernas undervisning.

Beträffande de närmare uppgifter om samernas skolförhållanden i Norge och Finland, den demografiska undersökningen, den lapska folkgruppens levnadsförhållanden och kultursituation samt enkätmaterialen, som utredningen lämnat, torde få hänvisas till utredningens betänkande.

II. Nomadundervisningens tillkomst och utveckling

A. Historik

De svenska lapparnas bokliga undervisning var länge ingenting annat än ett led i deras kristnande. Kyrkans missionsintresse, ådagalagt redan på medeltiden, samverkade emellertid efterhand med strävanden av fiskalisk eller maktpolitisk art från den världsliga överhetens sida att inlemma samefolket i den

svenska riksgemenskapen. Karl IX:s insatser för församlingsbildningen i lappmarkerna, vilken senare kom att ligga till grund för skolorganisationen, får till en del sättas i samband med hans storpolitiska intressen för de väldiga nordliga vidderna och deras hävdande genom lapparna som svenskt land. Under hans tid gjordes en ansats till ett lapskt skolväsen, i det att sexton lapska pojkar i tvångsmässiga former uttogs för att föras till Uppsala »skolestuga» och utbildas till präster.

År 1632 inrättades i Lycksele den s. k. Skytteanska skolan, som i mer än ett århundrade var den enda undervisningsanstalten i lappmarkerna. Dess upphovsman var kyrkoherden Olaus Niurenus i Ume pastorat, vilken lyckades intressera riksrådet Johan Skytte för lapparnas behov av upplysning. Skytte hopbragte genom insamling och egna donationer de nödvändiga medlen. Resultatet blev en lärdomsskola, vars uppgift var att utbilda blivande präster, icke att direkt sörja för allmän folkundervisning.

Början av 1700-talet var en betydelsefull nydaningstid för lapparnas undervisning. Genom en kunglig förordning år 1723 bestämdes, att skolor skulle inrättas vid varje huvudkyrka i lappmarken. År 1735 fastställdes en utförlig skolordning, och år 1739 erhöi det lapska kyrko- och skolväsendet en central ledning, direktionen för Lappmarks ecklesiastikverk.

De äldsta lappskolorna skulle emottaga vardera sex elever. De intagnas ålder var lägst tolv år och kunde variera betydligt. Det var inte ovanligt, att fullvuxna personer genomgick skolan. Genomsnittsåldern var år 1763 i Arjeplogsskolan 26 år. Ehuru skolan var avsedd för lappallmogen, medgav redan den första instruktionen till en början läraren rätt att undervisa även nybygggarbarn, vilka behärskade både svenska och lapska språket.

Lappskolorna lika litet som Skytteanska skolan syftade till att direkt svara för en allmän folkundervisning. På indirekt väg avsåg de emellertid att tjäna detta syfte: De utexaminerade förväntades i sina hemorter dela med sig av sin läsfärdighet och kristendomskunskap. Skolornas uppgift kan sålunda till väsentlig del sägas ha varit att ge ett slags, låt vara ytterst primitiv, lärarutbildning. Efter några årtioneden uppkom en organisation, med ambulande lärare »kateketer». Härmed fick lappundervisningen ett karakteristiskt inslag, som under växlande beteckningar levde kvar långt in på 1900-talet.

Ända tillbaka till 1700-talets mitt kan man alltså spåra den för sameundervisningen utmärkande dualismen innefattande dels fasta, dels flyttande skolor, och meningsbrytningarna mellan dessa olika systems anhängare tar redan vid denna tid sin början.

En kraftig förskjutning till förmån för den ambulatoriska principen skedde vid 1800-talets början. År 1818 förordnades, att fyra fasta skolor skulle indragas och efterhand även de återstående. Kateketerna, högst 27 till antalet, skulle nu uppbära den lapska folkundervisningen.

Genom Kungl. Maj:ts reglemente för ecklesiastikverket i Lappmarken av år

1846, inleddes en utveckling i motsatt riktning. De fasta skolorna fick en renässans, och kateketskolorna avskaffades i princip. Reglementet gjorde skillnad mellan å ena sidan de församlingar, i vilka lapska språket var rådande, och å andra sidan dem, i vilka det svenska eller finska språket allmännare begagnades. I de förra skulle barnundervisningen ske på lapska i fasta lappskolor. I lappskola skulle endast barn av lapska föräldrar få intagas. Föräldrarna skulle i allmänhet själva bekosta deras underhåll, men fattiga barn kunde uttagas till frielever. I övriga lappmarksförsamlingar skulle lapparnas barn undervisas på svenska (i Jukkasjärvi och Karesuando på finska) på samma sätt som övriga barn. Lappbarnen skulle där inackorderas genom vederbörande kyrkoherdars försorg.

Genom en kungörelse av år 1877 ändrades ecklesiastikverkets reglemente i vissa avseenden. I de fasta lappskolorna kunde hädanefter barn av svenska föräldrar under vissa villkor vinna inträde. Undervisningen skulle, i den mån barnen lärde sig att förstå svenska språket, ske även på detta språk. En viktig ändring var dessutom, att kateketskolorna återinfördes, avsedda för sådana barn, för vilka undervisning i lapp- eller folkskola icke kunde beredas.

En ny skolform infördes år 1895 genom att särskilda »vinterkurser» på tio veckor då upprättades i Karesuando och Jukkasjärvi.

År 1896 utkom ett nytt reglemente för Lappmarks ecklesiastikverk, varigenom bestämmelserna angående det lapska skolväsendet bragtes i närmare överensstämmelse med folkskolestadgan för riket.

I början av 1900-talet hade man fem olika former för undervisning av lapparnas barn: lappfolkskolor, kateketskolor, vinterkurser, allmänna folkskolor (besökta inte bara av bofasta utan även av nomadbarn under deras vistelse i vinterlandet) samt slutligen ett antal på enskilt initiativ grundade skolanläggningar. Dessa sistnämnda, spridda över hela området från Jämtland till Karesuando, hade upprättats av det år 1835 stiftade Svenska Missions-Sällskapet.

Vid århundradets början blev lapparnas tämligen brokiga skolförhållanden föremål för stark uppmärksamhet. Den ingående, ofta synnerligen kritiska debatten utmynnade i en genomgripande omorganisation.

Sedan domkapitlet i Luleå av Kungl. Maj:t fått i uppdrag att utreda frågan om en omorganisation av lappskolväsendet, anmodade domkapitlet biskop O. Bergqvist att ägna ärendet en förberedande behandling. I oktober 1909 överlämnade denne, som under arbetet biträttats av två sakkunniga, till domkapitlet förslag till ändrad lydelse av vissa delar av reglementet för Lappmarks ecklesiastikverk jämte motivering, innefattande även de förslag i övrigt, vartill ärendet syntes honom böra föranleda.

Utredningsmannen framhöll som en väsentlig brist hos det dåvarande lappskolväsendet, att lappfolkskolorna med sin helårsläsning och sin femåriga kurs bidrog till att avvänja lapparnas barn från nomadlivet och renskötseln. Dess-

utom hade enligt utredningen lappfolkskolorna till väsentlig del förfelat sitt ändamål att bereda undervisning åt alla flyttlapparnas barn.

Syftet med förslaget till omorganisation angavs vara, dels att »bereda tillfälle till en så god undervisning som möjligt åt alla flyttlappars barn», dels att »anordna undervisningen så, att den icke avvänjer barnen från nomadlivet». För att uppnå detta borde kateketskoleformen utvidgas, de dittillsvarande lappfolkskolorna ersättas med fasta skolor med samma benämning men av ny typ, inrättade efter mönstret av vinterkurserna, vilka visat sig bättre än lappfolkskolorna kunna samla nomadbarnen till undervisning, samt undervisningen av flyttlapparnas barn fullständigt skiljas från undervisningen av de bofasta barnen.

I kateketskolorna, som skulle åtfölja lapparna på deras flyttningar, skulle barnen undervisas de tre första läsåren. Dessa skolor skulle vara i verksamhet under 28 veckor varje år.

Lappfolkskolorna skulle ge fortsatt undervisning åt de barn, som genomgått kateketskola, samt undantagsvis även grundläggande undervisning åt barn, som icke kunnat intagas i kateketskola. Även vid dessa skolor skulle kursen vara treårig (femårig för barn som där fick all sin undervisning) men läsåret avsevärt kortare, 3 månader.

Det framlagda förslaget föranledde proposition (nr 97) till 1913 års riksdag. Sedan riksdagen lämnat förslaget utan erinran, fastställdes genom nådiga kungörelsen den 12 september 1913 (nr 287) den nya ordningen för de flyttande lapparnas undervisning.

Nomadskolutredningen uttalar rörande 1913 års reform bl. a. följande.

Den princip som triumferade i och med 1913 års reform var alltså satsen, att »lapp skall vara lapp». Samundervisning för svenskar och lappar hade utvecklats efter 1877, och det måste för många ha tett sig sannolikt, att denna praxis skulle officiellt och organisatoriskt bekräftas i och med de gamla lapska särskolornas nedläggande och ersättande genom den allmänna folkskolan. Då man i stället valde den motsatta vägen och radikalt återinförde särundervisningen, utformade man den på ett sätt som i förhållande till den fasta lappfolkskolan och den allmänna folkskolan betydde sänkt standard men i förhållande till den gamla kateketundervisningen ett steg framåt. På den nya ordningens kreditsida står främst, att man först genom den lyckades samla alla lapska barn till undervisning.

Vandrande skolor enligt 1913 års beslut, senare kallade visteskolor, upprättades till ett stort antal, 35 å 40, för hela bosättningsområdet från Karesuando till Idre; de nordligaste låg på norskt område inom Troms fylke. Dessa skolor utvecklades och förbättrades målmedvetet under 1920-talet. Men på längre sikt kom anordningar av denna typ att visa sig mindre ändamålsenliga.

Tiden 1913—35 var sommarvisteskolornas betydelsefullaste period. Från 1925 försköts tyngdpunkten mer och mer till byskolorna, den nya benämningen på 1913 års fasta skolor, och från 1938 indrogs sommarvisteskolorna undan för undan. Kursen förlades till byskolorna. Längst bevarades sommarskolorna i de

nordligaste distrikten, där systemet bäst hade låtit sig anpassa till lapparnas vanor. De sista sommarskolorna, som låg norr om Torneträsk, försvann med utgången av läsåret 1951/52.

Den korta lästid (i regel 3 och högst 4 1/2 månader) som 1913 bestämdes för den fasta nomadskolan föranledde kritik från olika håll och i ett år 1923 avgivet betänkande föreslogs, att undervisningens minimitid skulle ökas till 17 2/7 veckor, dvs. till samma längd som i halvtidsläsande folkskolor. Samma tid förordades i betänkandet för visteskolan, för vars undervisning, dittills gällande författning varken föreskrivit minimi- eller maximitid. Vid såväl byskola som visteskola skulle domkapitlet enligt förslaget kunna utsträcka varje lärjungeavdelnings årliga undervisningstid till högst 34 4/7 veckor. Undervisning av denna längd genomfördes efter hand vid samtliga nomadskolor.

B. Nuvarande förhållanden

Gällande bestämmelser rörande samernas skolgång återfinnes i första hand i stadgan angående nomadundervisningen (1938: 479).

Rörande *eleverna* i skolan föreskrives i stadgan inledningsvis följande (1 §).

»1. Vid undervisningen av den lapska folkstammens barn iakttages, att barn av nomadlappar skola undervisas i för dem särskilt avsedda skolor, kallade *nomadskolor*.

2. Barn av andra lappar undervisas i allmänhet tillsammans med den övriga befolkningens barn, dock må de, där vederbörande skolråd eller folkskolestyrelse eller ock målsman härom gör framställning och sådant enligt beprövande av nomadskolinспекtören befinnes önskvärt och lämpligt, kunna undervisas i nomadskola.

3. Där synnerliga skäl föreligga, må jämväl barn av annan än lapp på vederbörande skolråds eller folkskolestyrelsens framställning och efter nomadskolinспекtörens bestämmande undantagsvis kunna intagas i nomadskola.

4. Med nomadlapp förstås i denna stadga lapp, som själv eller genom medlemmar av sitt hushåll driver fjällrenskötsel eller som biträder i sådan renskötsel.»

Begreppet nomadlappar har i nu gällande folkskolestadgas skolpliktsbestämmelser (§ 9) ersatts med fjällsamer. Innebörden av anförda stadganden är, att vissa samer har skyldighet att sända sina barn till nomadskolor, och att det för övriga samer finns en möjlighet, men inte en obetingad rättighet, att göra det.

Nomadundervisningen, som omfattar sammanlagt ca 400 elever, är organiserad på åtta *nomadskoldistrikt* och nio skolor på sätt, som framgår av följande sammanställning.

Distriktets namn	Skolans läge	Barnen kommer från
Karesuando nomadskoldistrikt	Karesuando kyrkby	Könkämä lappby i Karesuando kommun
Vittangi nomadskoldistrikt	Lannavaara by	Lainiovuoma lappby i Karesuando kommun och Saarivuoma lappby i Kiruna stad
Jukkasjärvi nomadskoldistrikt	Jukkasjärvi kyrkby	Talma, Rautasvuoma och Kaalasuoma lappbyar i Kiruna stad
Gällivare nomadskoldistrikt	Gällivare kyrkby	Norrkaitums, Mellanbyns och Sörkaitums lappbyar i Gällivare kommun
Jokkmokks nomadskoldistrikt	Jokkmokks kyrkby	Sirkas, Jäkkäkaska och Tuorpons lappbyar i Jokkmokks kommun
Arjeplogs nomadskoldistrikt	Arjeplogs kyrkby	Luokta-Mavas, Semisjaur-Njargs och Svaipa lappbyar i Arjeplogs kommun
Västerbottens nomadskoldistrikt	Tärnaby i Tärna kommun	Grans, Rans, Umbyns, Vapstens, Vilhelmina norra och Vilhelmina södra lappbyar i Sorsele, Tärna och Vilhelmina kommuner
Jämtlands nomadskoldistrikt	Änge, Hälland i Undersåkers kommun och Storvalen i Tännäs kommun	Frostvikens norra, Frostvikens mellersta, Frostviken södra, Hotagens, Of Ferdals, Sösjö, Kalls, Handölsdalens, Tranris, Tässåsens, Mittådalens, Tännäs, Idre lappbyar

Indelningen i nomadskoldistrikt innebär i tre fall, Gällivare, Jokkmokk och Arjeplog, att ett dylikt distrikt sammanfaller med en kommuns område. Jukkasjärvi nomadskoldistrikt sträcker sig över en del av Kiruna stads område. Vittangidistriktet omfattar en del av Kirunas och en del av Karesuandos område. Återstoden av Karesuando utgör ett distrikt för sig. Till Västerbottens respektive Jämtlands nomadskoldistrikt hör samer från ett flertal kommuner.

I varje nomadskoldistrikt finns i regel en nomadskola jämte ett elevhem. I Jämtlands nomadskoldistrikt finns dock två skolor.

Beträffande elevernas *förläggningsförhållanden* kan nämnas, att byskolornas elever från början vanligen inackorderades hos traktens befolkning. Med hänsyn till den målsättning för undervisningen som fastslogs genom 1913 års riksdagsbeslut blev det under 1920- och 1930-talen vanligt, att barnen bodde i kåtaliknande byggnader, där de vårdades av lapsk personal. Dessa hushållskåtor kritiserades efter hand skarpt för sin hälsovådlighet, och deras primitiva beskaffenhet framstod särskilt vid en jämförelse med folkskolans allt bättre skolhem som en orättvisa. För övrigt gjorde hushållskåtorna ett särdeles uppseendeväckande och onaturligt intryck, då de uppfördes intill de fasta skolorna i kyrkbyar eller andra samhällen, där hela befolkningen — även de lappar som uppehöll sig i trakten — bodde i vanliga hus utom just de lapska skolbarnen i deras kåtor. Under 1940-talet uppfördes tidsenliga internatsbyggnader vid varje byskola, som då också fick ett modernt skolhus till sitt förfogande.

De olika *skolorna* är genomgående ganska små och i regel undervisas två eller

flera årskurser tillsammans. Nomadskolväsendets omfattning m. m. framgår närmare av följande sammanställning, som avser förhållandena läsåret 1959/60.

Skola	Skolform	Årskurser	Elevantal ¹	Lärare	Förest.	Bitr. förest.	Övrig personal ²
Karesuando	B1b	1—6	52 (45)	3	1		5
Lannavaara	B1Ab	1—7	76 (83)	4	1	1	4
Jukkasjärvi	B1Ab	1—7	54	4	1	1	6
Gällivare	B1Ab	1—7	55 (64)	4	1	1	7
Jokkmokk	B1b	1—6	64 (59)	3	1	1	5
Arjeplog	B2b	1—6	31 (27)	2	1		3
Tärnaby	B2b	1—6	28 (24)	2	1		3
Änge	B2A	4—7	30 (34)	2	1	1	2
Storvallen	b	1—3	12	1	1		1
Summa			402	25	9	5	36

Införandet av det sjunde skolåret för nomadskolans del skedde med början i de två sydligaste nomadskoldistriktet läsåret 1950/51. I och med att Karesuando-distriktet läsåret 1959/60 fått sitt sjunde skolår, är denna utbyggnad av nomadskolan fullständigt genomförd. Detta har skett »försöksvis», och enligt gällande författning är skolgången för nomadlapparnas barn alltså sexårig.

Beträffande undervisningstiden gäller fortfarande, att den är kortare än för det obligatoriska skolväsendet i övrigt. Stadgan föreskriver således $34\frac{4}{7}$ veckors lärotid, vilken dock, där förhållandena det påkallar, må kunna minskas till $19\frac{3}{7}$ veckor. Alltsedan »heltidsläsning» infördes i Karesuando nomadskoldistrikt, har nomadskolans undervisningstid överallt varit $34\frac{4}{7}$ veckor.

Med avseende på *det inre arbetet* har nomadskolan i stort sett utvecklats på samma sätt som folkskolan och kommit att mer och mer närma sig denna. Sin särprägel har den fått genom de »lapska ämnena», nomadkunskap, lappslöjd och lapska språket.

I undervisningsplanen för nomadskolorna, fastställd av skolöverstyrelsen den 14 juni 1956, ingår kursplaner för två ämnen som inte förekommer inom folkskolan, nämligen *lapska* och *nomadkunskap*, samt dessutom särskilda kursplaner för två av folkskolans ämnen, nämligen *hembygdskunskap med arbetsövningar* och *slöjd*. Undervisningen i lapska och nomadkunskap omfattar i regel 1—2 veckotimmar i vardera ämnet i klasserna 3—7.

Nomadskolinspektören avgör, huruvida undervisning i lapska och engelska skall anordnas i de olika klasserna. Lapska läses numera i alla norrbottensskolor från och med tredje årskursen men ej alls i västerbottens- och jämtlandsskolorna på grund av dialektförhållandena. Engelska har undan för undan införts och förekommer från och med läsåret 1959/60 vid samtliga nomadskolor; be-

¹ Genom centralisering av årskurs 7 har en del barn överförts från Karesuando till Lannavaara, från Jokkmokk och Arjeplog till Gällivare samt från Tärnaby till Änge. Inom parentes anges därav föranledda förändringar i elevantalen.

² Här avses kokerskor och biträden. Dessutom tillkommer fastighetskötar- och städningpersonal.

höriga lärare finns i Karesuando, Jukkasjärvi och Gällivare, och vid de övriga använder man sig av radioundervisning.

Undervisningsspråket är överallt svenska. Nomadskolstadgan föreskriver (§ 7, mom. 3), att undervisningen »där ej särskilda förhållanden annat föranleder» skall meddelas på svenska. Härigenom medges således, att lapskan under vissa, icke angivna, omständigheter må användas som undervisningsspråk. I enlighet härmed har lapskans ställning i nomadskolorna på senare år undan för undan stärkts: morgonandakt har ibland hållits på lapska, likaså i en del fall lektioner i kristendomskunskap på lågstadiet och nomadkunskap i högre klasser, bortsett från att språket fått en självständig plats som undervisningsämne. Man har kommit att se det som en naturlig sak, att vid samebarnens start i skolan lapskan får utgöra en brygga mellan deras lapskspråkiga hemmiljö och den efter hand helt eller övervägande svenskspråkiga undervisningen.

Lärarna vid nomadskolorna benämnes lärare vid visteskola och lärare vid byskola. Dessa beteckningar härrör från en tid, då nomadskolan var organiserad på ett helt annat sätt än nu. Kompetens- och avlöningsförhållanden överensstämmer i huvudsak med vad som gäller för småskollärare och folkskollärare inom skolväsendet i övrigt.

Bland behörighetsvillkoren uppställer stadgan inte något särskilt, som har avseende på nomadundervisningens delvis särpräglade syften och innehåll. Det föreskrives dock i annat sammanhang, att då nomadlärare skall utses »särskild hänsyn bör tagas till vederbörandes insikter i ämnet nomadkunskap» (§ 15 mom. 4). För att undervisa i lapska erfordras särskild, av skolöverstyrelsen meddelad behörighet.

Sedan skolöverstyrelsen år 1942 utrett ärendet, beviljade riksdagen samma år det första anslaget till *fortsättningsskolundervisning* för nomadbarn. Påföljande år utfärdades närmare stadgebestämmelser för denna undervisning.

Fortsättningsskolan för nomadbarnen skall, enligt 1943 års stadga (nr 378), i regel anordnas såsom yrkesbestämd, huvudsakligen inriktad på »renskötsel och andra grenar av nomadlapparnas yrke». Den har i den s. k. fältstudie- eller fjällkursen fått en särpräglad utformning, från och med sommaren 1960 genomförd i samtliga nomadskoldistrikt. För fältstudiekurserna finns ej någon egentlig kursplan. Huvudmomenten är emellertid renens sommarlandskap, renskötelsens organisation under sommarhalvåret, upplysningar om renskötelsens och rennomadismens historia i området samt praktisk fjällkunskap. Sommaren 1961 anordnades fem fältstudiekurser, som började vid midsommar och pågick i sex veckor: i Rostadalen i Troms fylke i Norge, i Abiskodalen, i Gällivare-, Jokkmokks- och Jämtlandsfjällen. På de platser, som valts till baser, har ett antal bodar och kåtor uppförts för kursernas behov. En nomadlärare, en husmor och en aktiv renskötare utgör vanligen personalen vid en fjällkurs.

Beträffande *tillsyn och ledning* gäller att nomadskolan är helt fristående gentemot de kommunala skolorna. Varken skolstyrelsen eller det allmänna skolväsendets fackliga ledare har någon befogenhet att befatta sig med nomadskolan.

Önskemålet att engagera målsmännen i undervisningsfrågorna har för samer-

nas del tillgodosetts genom en särskild institution, *nomadskolfullmäktige*, varon föreskrifter första gången meddelades år 1925. Lapparna i varje till nomadskoldistrikt hörande lappby skall inom sig utse två fullmäktige jämte ställföreträdare för dessa; mandattiden är fyra år. Valet sker vid sammanträde som årligen skall hållas inför lappfogde. Nomadskolininspektören har att minst en gång varje år sammanträda med nomadskolfullmäktige för att bereda dessa tillfälle att med honom överlägga i frågor, som rör nomadundervisningen. Trots långa färdvägar för åtskilliga har det i allmänhet lyckats bra att samla fullmäktige till sammanträdena.

Vid varje nomadskola skall finnas en *tillsynsman*. Instruktionen för denne, fastställd av skolöverstyrelsen den 23 maj 1955, ålägger honom att »närmast under nomadskolininspektören ha uppsikt över nomadskolanläggningen och ombesörja löpande praktiska och ekonomiska angelägenheter». De särskilda uppgifter som instruktionen i fortsättningen uppräknar, avser huvudsakligen skolanläggningens lokaler, barnens inkvartering, fostran och vård samt räkenskaper och redovisning för skola och skolhushåll. Av de nio tillsynsmännen är en kyrkoherde och en polisman; de övriga är lärare vid respektive nomadskolor.

År 1916 inrättades en särskild befattning som *nomadskolininspektör*, samtidigt som den lokala ledningen genom skolråd och kyrkoherde slopades. Nomadskolorna ställdes alltså direkt under nomadskolininspektören och domkapitlen.

Enligt gällande instruktion för nomadskolininspektören (1938: 478) skall denne under inseeende av skolöverstyrelsen ha ledning och tillsyn av nomadskolväsendet och främja dess utveckling. Till hans uppgifter hör bl. a. att överlägga med nomadskolfullmäktige, utse tillsynsman, ledigkungöra och upprätta förslag till lärartjänster samt inge förslag till anslagsäskanden för nomadskolväsendet.

Regional ledning för nomadskolväsendet finns numera inte. Fram till år 1958 fyllde de två nordligaste domkapitlen vissa uppgifter med hänsyn till nomadskolväsendet. Dessa uppgifter motsvarade dels vissa av en kommunal skollednings befogenheter, dels hade domkapitlen och nomadskolininspektören att fylla samma uppgifter som domkapitlen och folkskolininspektörerna beträffande folkskolväsendet. Den 9 oktober 1958 förordnade Kungl. Maj:t om överflyttande på skolöverstyrelsen av domkapitlen tillkommande uppgifter på nomadskolväsendets område.

Av gammalt har undervisningen av de nomadiserande samerna ansetts vara en rikets angelägenhet, och *kostnaderna* för densamma har helt bestritts av statsmedel.

Under åttonde huvudtiteln har under budgetåret 1961/62 följande anslag anvisats för ändamålet:

Nomadskolor: Avlöningar	1 400 000
Omkostnader	607 000
Fortsättningsskolundervisning för nomadbarn	81 000
	<hr/>
	Summa kr. 2 088 000

Kostnaderna för uppförande och underhåll av nomadskolanläggningarna bestrides också helt av statsmedel. Den omedelbara förvaltningen av anläggningarna omhänderhas av vederbörande länsarkitektkontor.

Som anförts i inledningen har utredningen låtit utföra en omfattande *demografisk undersökning* rörande lappbefolkningen. I fråga om detaljerna i denna undersökning torde få hänvisas till betänkandet. Vissa av undersökningens resultat torde dock böra återges här.

Den folkgrupp, för vilken nomadundervisningen enligt utredningens mening skall vara tillgänglig, sammanfaller med vad som i folkräkningarna betecknas som lappbefolkningen, vilken i sin tur i det närmaste motsvarar den renskötseberättigade gruppen. Denna grupp omfattar i runt tal omkring 10 000 människor. Den renskötande befolkningen omfattade vid räkningstillfället, den 1 september 1958, 3 010 personer, fördelade på 2 365 fjällappar och 645 skogslappar. Av fjällapparna tillhörde 1 715 Norrbottens län, 272 Västerbottens län och 378 Jämtlands län. Vid undersökningen indelades fjällappbyarna i Norrbotten i två grupper, den ena omfattande de tre nordligaste och 590 personer (»Könkämägruppen»), den andra omfattande övriga fjällappbyar i länet och 1 125 personer. Den ur utvecklingssynpunkt fördelaktigaste åldersfördelningen hade Könkämägruppen och skogslapparna, med en relativt sett mycket stor andel barn; tillväxttakten föreföll dock avtaga något. I fråga om övriga fjällappbyar i Norrbotten konstaterades att ett tidigare tämligen konstant antal födda på senare år undergått en märkbar minskning. Fjällapparna i Västerbottens och Jämtlands län hade relativt sett litet antal barn och stort antal åldringar. Sålunda konstaterades för fjällapparnas vidkommande en progressiv åldersfördelning längst i norr, en övergångstyp mellan stationär och regressiv fördelning i mellanområdet och en regressiv fördelning i söder.

Antalet levande födda barn av fjällsamer under senare år är av följande storlek.

År	Antal födda	År	Antal födda	År	Antal födda
1945	71	1950	43	1955	34
1946	48	1951	39	1956	34
1947	53	1952	56	1957	31
1948	49	1953	45	1958	30
1949	58	1954	37		

Den i undersökningen ingående framskrivningen av den renskötande befolkningen med hänsyn tagen till beräknad nettoutflyttning, gav följande tal.

År	Samtliga	Därav fjällsamer
1958	3 010	2 365
1963	2 983	2 341
1968	2 961	2 320
1973	2 966	2 318

Minskningen uppgår för »samtliga» till omkring 1,5 %. Barnkullarna kommer dock att minska i betydligt snabbare takt. För åldersgruppen 0—15 år ger framskrivningen följande tal; inom parentes anföres medeltalet för en årskull.

År	Samtliga	Därav fjällsamer
1958	798 (53)	610 (40)
1963	677 (45)	522 (35)
1968	622 (41)	476 (32)
1973	646 (43)	494 (33)

III. Motiv för särskild undervisning av samernas barn

A. Utredningens redovisning

Utredningen understryker, att varje övervägande av hur nomadundervisningen bör ordnas måste föregås av ett ställningstagande i själva principfrågan, huruvida samernas barn bör undervisas för sig eller tillsammans med andra barn. Utredningen analyserar ingående denna fråga och framhåller därvid först att det är samernas *yrkes- och bosättningsförhållanden* som historiskt sett utgör grunden till att särskilda skolanordningar skapats för deras räkning. Man fann nämligen, att den nomadtillvaro, som sammanhängde med fjällrenskötseln, nödvändiggjorde en speciell skolorganisation, om barnen över huvud taget skulle kunna bibringas någon undervisning. Detta ledde i sin tur till att nomadbarnen inte kunde undervisas tillsammans med de övriga barnen.

Utredningen anför härom i huvudsak följande.

De renskötande samerna själva torde numera i allmänhet inte anse det som ett väsentligt önskemål, att barn i skolåldern får tillfälle att följa hjordarna under flyttningarna. Man har därför överallt upphört med att söka anpassa nomadskolans lästider till flyttningstiderna. Denna utveckling, som bör ses i samband med det förhållandet, att familjerna på flera håll numera har fast bostad året om, medan endast det erforderliga vaktmanskapet följer renarna mellan de olika beteslanden, har givetvis reducerat behovet av en för renskötarnas barn särskilt lämpad skolgång. Ju mer av det klassiska nomadlivet som försvinner, desto mer bortfaller också den ursprungliga motiveringen för nomadskolan.

En fråga av stor vikt för trivselen i samefamiljerna är i vilken utsträckning barnen skall kunna bo hemma under skoltiden. För att få en konkret bild av förhållandena har utredningen försökt att i detalj studera, hur skolgång med samundervisning skulle ha gestaltat sig för en viss grupp barn, som för närvarande går i nomadskola. Som exempel har valts nomadskolornas samtliga elever under läsåret 1958/59. Undersökningen visar, att samundervisning skulle möjliggöra »hemmaboende» i betydligt större utsträckning än vad som är möjligt med nomadskolsystemet, vilket på sitt sätt talar för samundervisning.

Då och då uttalas bland samerna farhågor för att deras barn skall lockas bort från renskötseln, genom de intressen och vanor de förvärvar som elever i en »vanlig» skola; i en särskild skola skulle deras tankar och yrkesplaner lättare

kunna bindas vid rennäringen och dennas behov av arbetskraft därigenom tryggas. Argumentet är besläktat med vissa av de skäl som anfördes för 1913 års nomadskolreform. Detta motiv bör dock enligt utredningens mening inte i och för sig få bli avgörande för ställningstagandet. Samhället kan inte gärna ställa en särskild skola till förfogande för olika grupper av näringsidkare i avsikt att hjälpa dem hålla kvar de yngre generationerna inom vissa ärvda yrken. Det motstånd mot skolpliktens förlängning till nio år, som redan på sina håll gjort sig märkbart inom den renskötande befolkningen, utgör inte heller något skäl för särbestämmelser. Önskemålen från denna kategori om att dess ungdom skall slippa skolan i 15- och 16-årsåldern och arbeta hemma i stället är väl på det hela taget inte starkare grundade än motsvarande önskemål från andra grupper.

Utredningen anlägger härefter *psykologiska och pedagogiska synpunkter* på de lapsktalandes skolgång och framhåller, att ett väsentligt drag i dessas situation är det förhållandet, att de ovillkorligen måste behärska även majoritetsbefolkningens språk. Genom sin tvåspråkighet befinner sig samerna i en speciell situation, som de själva måste söka bemästra på olika sätt och som samhället i vissa avseenden måste uppmärksamma och inrätta sig efter.

Utredningen lämnar en intressant principiell utredning rörande tvåspråkighetens problem av vilken följande här torde få återges.

Om tvåspråkigheten uppstår i småbarnsåldern, betyder detta att de båda språken läres i det närmaste samtidigt. Från början flyter de samman i ett gemensamt språksystem ur vilket de två beståndsdelarna efter hand frigör sig. Det anses allmänt, att detta är det bästa sättet, dvs. det som ger den säkraste språkbehandlingen. Vanligare är, att det andra språket läres under de första skolåren, efter att det första har lärts i hemmet. Även detta anses fördelaktigt, eftersom barnet vid denna ålder har en stark drift att identifiera sig med sin omgivning och övertaga dess vanor och uttrycksmedel. Puberteten medför en tendens till konsolidering av personligheten och därmed till en minskning av förmågan att underkasta sig ett nytt språks normsystem. Den tvåspråkighet som uppstår i ungdomsåren eller i vuxen ålder utmärkes av att intresset inriktas på språkets innehåll, medan dess formella system försummas, med ofta betydande svårigheter att hålla isär de båda språken.

I vissa avseenden ställer en tvåspråkig folkgrupp samhället inför svårbe-
mästrade problem. Ett sådant är frågan, hur skolan på bästa sätt skall kunna sörja för undervisning av de barn, som är eller skall bli tvåspråkiga. Denna fråga blir inte minst vanskelig i de trakter, t. ex. samernas bosättningsområde i Sverige, där befolkningen är språkligt heterogen, dvs. sammansatt av en majoritet och en minoritet med blandad bosättning. Ett val mellan sam- och särundervisning för de två gruppernas barn måste där göras. I det följande betraktas minoritetsbarnens skolgång ur vissa psykologiska och pedagogiska synpunkter, som syns vara av betydelse för ställningstagandet.

Då ett barn börjar skolan, försätts det, alldeles oavsett språkförhållandena, i en ny och ovan situation, ställs inför andra, mera skärpta krav än i hemmet och får sin plats i en vidgad, till stor del främmande krets av barn och vuxna människor. Miljöbytet betyder stundom anpassningssvårigheter. Som bekant försöker man numera föra in barnet i skolans värld på ett så varsamt sätt som möjligt och lägger ned stor möda på att göra nybörjaren trygg och hemmastadd i den nya omgivningen. En särskild påfrestning måste de barn råka ut för, som

i och med inträdet i skolan försätts i en främmande språkmiljö och som inte under en längre eller kortare tid kan tala med och förstå lärare och kamrater. Enstaka barn med annat språk än skolspråket blir isolerade i klassen ända till dess de lärt sig detta och då de omsider blir i stånd att meddela sig med de andra, talar de länge med en mer eller mindre utpräglad brytning, som lika mycket som tystnaden i början röjer deras särställning och hindrar dem från att smälta samman med klassen. Om i samma skola går flera barn med annat språk än det läraren och de flesta kamraterna använder, så sluter de sig gärna på rasterna tillsammans i en grupp för sig, där de kan tala sitt eget språk och uppleva gemenskap; en sådan gruppbildning fördröjer å andra sidan deras inlärande av det nya språket. Att en del barn inte kan taga med sig sitt hemspråk till skolan och in i klassrummet, verkar ofördelaktigt även på ett annat sätt. Då modersmålet där inte förekommer vare sig som undervisningsämne eller samtalsspråk, så uppleves detta så, att det inte »duger» i skolan, att det är mindre värt än det nya språk som läraren och kamraterna talar. Med en sådan nedvärdering av hemspråket och därmed av en viktig beståndsdel i barndoms-miljön skapas sannolikt gärna en känsla av otrygghet och rotlöshet, som knappast kan vara gynnsam för personlighetsutvecklingen. Omständigheterna kan föranleda en människa att lära sig ett nytt språk och kanske t. o. m. lägga bort sitt modersmål, men språkbytet bör inte påtvingas henne på ett sådant sätt, att hon förledes till att skämmas för sitt ursprung och till att ta avstånd från sin uppväxtmiljö.

Enligt utredningens mening blir undervisningen av elever, vilka i ett så väsentligt avseende som i fråga om språket skiljer sig från flertalet barn, mest framgångsrik om den anpassas efter deras speciella förutsättningar: genom att modersmålet användes som nybörjar- och hjälpspråk vid den allmänna undervisningen och genom att studiet av det svenska språket får en särskild inriktning. En särskild uppgift för skolan är, då det gäller samerna, att undervisa dem i deras lapska modersmål. Gemensam skolgång gynnar för vissa samebarn den praktiska träningen i att använda svenska, nämligen i de fall, då den leder till samvaro mellan lapsktalande och svensktalande elever.

Utredningen finner att en målsättning som utgår från dessa omständigheter lättast förverkligas genom att de lapsktalande liksom hittills undervisas för sig. De skiftande lokala och personliga förhållandena gör emellertid att fördelar och nackdelar av sär- respektive samundervisning inte gör sig gällande med samma styrka i alla de enskilda fallen. Framför allt är de psykiska faktorerna varierande och svårbedömda. Alla barn är inte lika ömtåliga. Den krets av skolkamrater vari den lapskspråkige söker inordna sig, är mer eller mindre positivt stämd mot honom, på grund av det ena eller det andra skälet. Samebarnens möjligheter att finna sig tillrätta i den nya miljön och att tillgodogöra sig undervisningen beror givetvis till väsentlig del på vilka förkunskaper i svenska vart och ett av dem har vid inträdet i skolan och på barnets anlag för att lära språk. Om man, såsom utredningen föreslår, bereder föräldrarna tillfälle att välja mellan samundervisning och särundervisning för sina barn, blir det möjligt att låta omständigheterna i det enskilda fallet bestämma formerna för skolgången.

Utredningen går så över till frågan om *samernas ställning till samhället* och framhåller härom bl. a. följande.

Samerna är helt naturligt angelägna att erhålla en god och trygg försörjning, som ger dem samma levnadsstandard som landets övriga invånare. För närvarande är de lapska familjernas medelinkomst väsentligt lägre än befolkningens

i övrigt. Förbättringen av deras ekonomiska förhållanden kan emellertid inte ske enbart, eller ens huvudsakligen, inom ramen för de yrken, som de av gammalt huvudsakligen ägnat sig åt. Trots att utflyttning länge pågått från renskötseln, är den därtill knutna befolkningen i dag alltför stor på sina håll. Det ter sig ytterst angeläget att de övertaliga kan finna vägar ut på den allmänna arbetsmarknaden och där försörja sig inom nya yrken, under det att de inom rennäringen kvarstannande erhåller en god utkomst av dess avkastning. Försörjningsvillkoren för de samer, som ägnar sig åt fiske och jordbruk, är likaså i många fall mycket hårda.

Samernas önskemål i nationellt och kulturellt avseende är svårare att beskriva. Någon enhetlig hållning finns inte, olika värderingar och åsikter bryter sig mot varandra. En del är starkt medvetna om det särpräglade i samekulturen och söker väcka så många som möjligt till samma insikt och till vilja att slå vakt om det samiska arvet; andra kan inte se något värde i det samiska, är oförstående inför talet om situationens kultursida och uppfattar särskilt nomadlivets ålderdomliga, »primitiva» drag som tecken på efterblivenhet ur den moderna civilisationens synpunkt.

Att en sådan splittring förekommer, är i grund och botten inte onaturligt. Samernas situation är utan tvivel synnerligen vanskelig och svårbemästrad. De är utsatta för påverkan från olika håll, konservatismen och lojaliteten med hänsyn till fädernas livsform bryter sig mot behovet och strävandena att följa med sin tid, och människor med skiftande kynne, värderingar och förväntningar kan inte gärna välja samma väg. Framtidsutsikterna för renskötseln och andra sameyrken ter sig mer eller mindre ljusa på olika håll, något som bidrager till att skapa skilda uppfattningar även i andra frågor än de materiella. Att majoritetsbefolkningens attityd mot samerna varierar avsevärt har också sin betydelse. Ytterligare en anledning till lägets oklarhet är slutligen, att samernas organisationssträvanden först sent kröntes med framgång. En livskraftig riksorganisation skapades först 1950 genom bildande av Svenska samernas riksförbund. Den debatt och det väckelsearbete i kulturfrågorna som förekommit i SSR:s och i sällskapet Same-Ätnams regi och vars huvudlinje torde kunna sammanfattas i mottot »aktiv anpassning» är fortfarande i sin begynnelse och har inte gärna ännu kunnat leda till någon samling kring ett gemensamt program.

Att mäta de olika opinionerna skulle vara en vanskelig uppgift. Utredningen har avstått från försök i denna riktning och vill endast konstatera, att opinionen för bevarandet av samernas kulturella egenart och nationella gemenskap har ett stort antal övertygade anhängare.

Utredningen betonar emellertid, att det på intet sätt är önskvärt, att samefolket exklusivt ägnar sig åt renskötseln och vissa andra vildmarksyrken.

Utredningen anser inte, att lapska särdrag, som en person har och som han kanske önskar bevara, numera i nämnvärd utsträckning bidrar till att hålla honom tillbaka från någon av de förvärvskällor som han vill tillgodogöra sig. Samen måste dock kunna svenska och helst behärska språket väl, för att kunna göra sig gällande utanför den rent lapska sektorn av näringslivet.

Rörande det betraktelsesätt, som bör ligga till grund för bedömningen av samernas skolfråga, framhåller utredningen följande.

Synen på samernas problem bör inte i första hand bestämmas genom en bedömning av hur pass »särpräglad», »märklig» e. d. deras kultur är, dvs. hur mycket den avviker från majoritetsbefolkningens förhållanden. Strävan att

främja samernas och samekulturens möjligheter att leva vidare får under inga omständigheter ges en museal, konserverande inriktning, som mot samernas vilja och med åsidosättande av deras berättigade intressen försöker hålla kvar en ålderdomlig, »intressant» livsform. Bestämmande för samhällets ställningstagande bör i stället vara hänsynen till samernas eget bästa, sådant dessa själva fattar det. Endast efter det att och i den mån samerna valt att hålla fast vid sin nationella tradition, bör samhället i medvetande om de värden den representerar stödja samerna i deras bemödanden härvidlag. Varje avsiktlig, och om möjligt också varje oavsiktlig, påverkan från samhällets sida i den ena eller den andra riktningen borde vara utesluten. Var och en bör också få avgöra i vilken riktning hans barn skall fostras.

Då det gäller samernas skolgång, bör det fastslås, att de har rätt till en undervisning, som i alla avseenden är likvärdig men som för den skull ej behöver vara identisk med den som kommer majoritetsbefolkningen till del. I egenskap av minoritetsfolk har de vissa särskilda undervisningsbehov, som samhället icke kan förbise. De har rätt till att genom skolan få en orientering om sin egen kulturens utveckling och om dess situation i nutiden, en orientering som inte avser att förmedla bara kunskap utan också att väcka respekt för och pietet mot arvet från tidigare släktled samt en känsla av samhörighet med det egna folket. Innehållet i skolans undervisning och den anda vari denna bedrivs bestämmer till väsentlig del människornas värdesystem. Att låta det samiska undanträngas eller helt försvinna från samernas undervisning vore att bidra till att deras personliga tillvaro utarmades och att deras ställning som folk försvagades.

Ett tillgodoseende av samernas särskilda anspråk på skolan inom ramen för en undervisning, som är gemensam för deras och icke-samernas barn erbjuder stora svårigheter. Inte på någon plats är befolkningssituationen sådan, att en rent samisk läraravdelning kan bildas, tvärtom skulle sameeleverna i de allra flesta fall komma att utgöra mycket små minoriteter i övervägande icke-samiska klasser. Genom individualiserat studiesätt och grupparbete kunde väl minoritetsgruppens intressen till en del tillgodoses inom klassens ram, men det vore knappast realistiskt att betrakta problemet som löst i och med en rekommendation av sådana metoder.

B. Utredningens slutsatser och principförslag

Av granskningen av motiven för en särskild undervisning av samernas barn anser utredningen framgå, att nomadskolans ursprungliga motivering, sammanhängande med en äldre tids typiska nomadliv, knappast längre har någon giltighet. Däremot kan nya motiv härledas å ena sidan ur vår tids allmänt erkända psykologiska och pedagogiska principer, å andra sidan ur den kulturella och nationella situation, i vilken samerna numera lever. Dessa skäl är enligt utredningens mening fullt tillräckliga för att föranleda, att särskilda skolor även framdeles finnes upprättade för samernas barn. Dessa bör stå öppna för alla samiska grupper, även om det hävdvunna namnet nomadskola bibehålles.

Samerna bör vidare tillerkännas rätt att välja mellan att låta sina barn gå i nomadskolor och att låta dem gå i det reguljära skolväsendets skolor. En sådan valfrihet kan motiveras dels med att förhållandena numera inte på något sätt hindrar samebarn från att fullgöra sin skolplikt tillsammans med andra barn,

dels med att samer, som inte önskar få sina barn fostrade i speciellt samisk anda, bör få säga nej till den skola, som vill utöva en påverkan i sådan riktning. Det kan även finnas sådana, som visserligen vill, att deras barn skall bibringas förståelse för och kunskap om det lapska, men som menar att detta kan ske på annat sätt än genom nomadskolan, och sådana, som helst skulle ha barnen i nomadskolan men som föredrar samundervisning på grund av stort avstånd till nomadskolan eller liknande skäl; även dessa bör ha frihet att välja. Vid obligatorisk nomadundervisning i särskilda skolor eller klasser får man alltid räkna med att detta system på sina håll bland samerna betraktas som en orättvisa. Det saknas inte exempel på att man i nomadskolorna sett en form av segregation, som majoritetsbefolkningen påtvingat den lapska folkgruppen. Det enda sättet att definitivt undanröja dylika, låt vara fullständigt grundlösa, föreställningar är en fullt genomförd frivilligprincip.

En konsekvens av valfriheten blir, att folkskolestadgans bestämmelser om allmän skolplikt skall gälla även för fjällsamernas barn och att den nuvarande särskilda skolplikten således kan upphävas. Inskrivningen av nomadbarn kan därmed ske på samma sätt som för övriga barn, varvid målsman, som önskar få sitt barn placerat i nomadskola, har att anmäla detta.

Några särskilda villkor för att få tillträde till nomadskola bör inte uppställas på annat sätt än att var och en, som påstår sig vara same skall kunna utnyttja den här avsedda rättigheten.

Utredningen finner det för sin del sannolikt, att valfriheten på de allra flesta håll inte kommer att rubba den tradition för barnens undervisning inom denna folkgrupp, som skapats av nomadskolan och dess föregångare. Undantag kan man vänta sig i en del fall, där man genom att låta barnen gå i reguljär skola kan ha dem boende hemma, och möjligen längst i norr, där ett visst principiellt motstånd mot den särskilda skolplikten försports.

Tillskott av elever från andra grupper än fjällsamer kan därjämte väntas även i fortsättningen.

Förutom den rådande traditionen för skolgång inom en familj eller en bygd torde vid frihet för målsman och elev att välja mellan nomadundervisning och reguljär undervisning, även åtskilliga andra faktorer komma att inverka på deras beslut. Att generellt förutsäga och mot varandra väga verkningarna av dessa är ej möjligt. Däremot ger själva befolkningsutvecklingen grund för ett bestämt antagande, nämligen att den nuvarande nomadskolans elevargångar kommer att minska i fortsättningen. Med bortseende från nomadskolornas just nu och under de närmaste åren stora kullar, beräknar utredningen storleken av de elevgrupper, som under perioden 1965—1975 kan väntas bli anmälda till nomadundervisning i någon form, till ett antal, sjunkande från omkring 45 till omkring 35.

C. Remissyttranden

Skolöverstyrelsen tillstyrker, att nomadskolorna bibehållas, att den särskilda skolplikten upphör och att valfrihet införes. Nomadskolinspektören bör liksom nu äga befogenhet medgiva, att även barn till icke-samer intages i nomadskola.

Beträffande de av utredningen framlagda siffrorna rörande barnantalet inom nomadundervisningen framhåller överstyrelsen, att överstyrelsens erfarenhet av hittillsvarande behov och av samernas egen inställning till en särskild skola för deras barn inte motsäger de slutsatser, som utredningen kommit till, varför överstyrelsen finner, att prognoserna i huvudsak kan godtagas.

Särundervisning på föreslaget sätt tillstyrkes av *länskolnämnden i Norrbottens län*, dock med viss tvekan. Nämnden har övervägt ett förslag om särundervisning endast på lågstadiet. Valfrihet bör föreligga både vid inskrivningen och under den löpande skolgången.

Länskolnämnden i Västerbottens län och *skolstyrelsen i Tärna* anser inte särskilda nomadskolor erforderliga för samerna i Västerbottens län. Undervisningen för samerna kan enligt skolstyrelsen i Tärna helt förläggas till Skytteanska skolan. Enligt skolstyrelsens mening kan valfrihet för alla som säger sig vara same få olyckliga konsekvenser och medföra svårigheter beträffande skolplaneringen.

Länskolnämnden i Jämtlands län har inga invändningar mot särundervisning. Nämnden anser att behov kan föreligga, att till nomadskola kunna hänvisa sådana barn, som skall gå i vanlig skola men som har närmare till nomadskolan.

Samernas folkhögskola, tillsynsmännen och nomadskolfullmäktige tillstyrker genomgående de förordade skolpliktsbestämmelserna med bl. a. valfrihet mellan nomadskola och vanlig skola. Ett undantag utgör dock *nomadskolfullmäktige i Västerbotten* som anser, att förslaget om valfrihet skulle kunna äventyra nomadskolans fortbestånd.

Statskontoret ansluter sig till huvudtankarna i betänkandet och har inte något att erinra mot utredningens förslag rörande nomadskolans framtida uppbyggnad. Myndigheten beklagar emellertid, att utredningen ägnat de ekonomiska aspekterna ett så begränsat utrymme och anser ett närmare klarläggande av de ekonomiska frågeställningarna erforderligt.

Länsstyrelserna i Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län tillstyrker de allmänna principer för nomadundervisningen som framlagts av utredningen.

De fyra *lappfogdar*, som avgivit yttrande över förslaget, har i huvudsak inga erinringar. *Lappfogden i Norrbottens södra distrikt* uttalar dock tveksamhet rörande nyttan och nödvändigheten av särundervisning.

Av de 18 kommuner, som avgivit yttranden, har flertalet ej framfört några större erinringar mot utredningens förslag. Fyra av kommunerna har dock principiellt avvikande uppfattningar. Sålunda anser *Karesuando kommun*, att nomadskolorna bör avskaffas och fullständig samundervisning införes. Vid en eller

flera reguljära högstadieskolor bör dock möjligheten till undervisning i lapska tillvalsämnen föreligga.

I yttrandet från *Kiruna stad* uttalas, att undervisningen av samebarnen icke bör ske vid särskilda nomadskolor, men under förutsättning av valfrihet kan ett bibehållande tills vidare av denna skolform vara motiverat. Även vid de vanliga skolorna bör samebarnen den första tiden kunna sammanföras till en särskild grupp för att lapskan skall kunna användas som hjälp- och undervisningspråk. Undervisning i lapska bör ej förekomma på mellanstadiet.

Offerdals kommun uttalar, att särskild undervisning i nomadskolor ej längre kan anses erforderlig.

TCO och *SACO* tillstyrker särundervisning på låg- och mellanstadiet under förutsättning av att föräldrarna beredes tillfälle till fritt val.

Svenska samernas riksförbund tillstyrker fortsatt nomadundervisning med frihet vid valet av skolform. Förbundet framhåller, att det krävs ingående upplysning om olika alternativ, om valfriheten skall bli verklig.

Same-Ätnam, sällskapet lapska odlingens framtid, uttalar sin anslutning till det yttrande, som avgivits av Svenska samernas riksförbund.

IV. Undervisningens organisation m. m.

A. Utredningen

1. Låg- och mellanstadiet

Utredningen föreslår sådana förändringar av nomadskolornas organisation, som betingas av att den 9-åriga grundskolan genomföres även för samernas del. Låg- och mellanstadiet, som endast till mindre del påverkas av denna utveckling, föreslås bli förlagt till de nuvarande nomadskolanläggningarna. Årskurs 7 kommer därvid att successivt avskaffas vid nomadskolorna och organiseras på annat sätt.

Den nuvarande, som fjällkurs organiserade fortsättningsskolan bör upphöra i samband med skolpliktstidens förlängning på samma sätt som inom skolväsendet i övrigt.

Utredningen framhåller, att det på grund av valfrihetsprincipen och det sjunkande barnantalet är tänkbart att inte alla de nu i bruk varande nomadskolanläggningarna i framtiden kommer att behövas. I första hand torde det, på grund av det sjunkande barnantalet bland samerna i Jämtlands län, kunna bli fråga om att indraga lågstadieskolan i Storvallen för att i stället undervisa barnen vid Änge nomadskola även på lågstadiet. Därmed skulle den centralisering fullföljas, som helt nyligen inletts i och med att Jänsmässholmens skola, avsedd för årskurserna 3—4, nedlades och barnen därifrån överfördes till Änge. Utredningen finner det dock inte motiverat att för närvarande föreslå någon nomadskolas indragning.

Utredningen anser det önskvärt, att varje nomadskoldistrikt i framtiden så

långt som möjligt motsvarar en kommun. Utredningen framhåller vidare, att indelningen i nomadskoldistrikt till väsentlig del skulle förlora sitt berättigande i den mån nomadskolorna enligt utredningens i det följande redovisade förslag komme att inordnas bland kommunernas skolor.

2. Högstadiet

Utredningens förslag. Varje nomadskola kan inte förses med eget högstadium. Utredningen anser det även otänkbart att anordna undervisning i lapska ämnen vid alla de kommunala högstadier, till vilka sameungdomen närmast skulle hänvisas.

Utredningen har i stället övervägt två alternativ med centralisering av högstadiundervisningen till en eller två skolor. Det av utredningen förordade alternativet (*alternativ II*) innebär, att särskild undervisning i lapska tillvalsämnen samt förberedande yrkesutbildning i renskötsel skall komma till stånd vid två av det reguljära skolväsendets högstadieskolor, den ena i Kiruna C och den andra i Jokkmokk. Alla samer skall få rätt att på högstadiet fullgöra sin skolplikt vid dessa samegruppshögstadier i stället för vid den centralskola i hemtrakten som de normalt skulle tillhöra.

Det totala antalet elever, som varje år kan komma att anmäla sig till gruppundervisningen i de lapska ämnena beräknar utredningen i bästa fall komma att hålla sig mellan 30 och 40.

Alternativ lösning. Den av utredningen diskuterade alternativa lösningen av högstadiefrågan (*alternativ I*) innebär, att elever från hela sameområdet i Sverige skulle samlas i särskilda klasser vid en enda, rent samisk högstadieskola i exempelvis Gällivare. I denna skola skulle med vissa avvikelser från den vanliga timplanen lapska ämnen vara obligatoriska, eventuellt dessutom förekomma som tillvalsämnen. Då även vid detta alternativ elevunderlaget skulle bli för knappt, måste ett sådant högstadium samverka med en reguljär centralskola på orten.

Motivering. Rörande fördelarna av de olika alternativen anför utredningen bl. a. följande.

I fråga om högstadiorganisationens betydelse för *studium och konsolidering av den lapska kulturen* anser utredningen, att man enligt alternativ I får räkna med att eleverna i allmänhet kommer att använda sitt gemensamma lapska modersmål i umgänget med varandra, i viss mån också med skolhemspersonal och lärare. De kommer att vänja sig vid och i stor utsträckning lära sig förstå varandras dialekter. Vid högstadier enligt alternativ II utgör de lapska grupperna små minoriteter bland finsk- och svensktalande kamrater i samma klasser. Det verkar troligt att de ogärna kommer att begagna sitt modersmål i dessas närvaro och att de över huvud taget under sina sista skolår frestas att lägga bort detta. Den skolanläggning som skapas genom alternativ I kommer att utgöra ett slags lapsk miljö, där grupper av ungdom från de spridda samiska bygderna

kan bekanta sig med varandra och där även i viss mån målsmännen kommer att finna en mötespunkt. Alternativ II skapar däremot finsk- eller svenskspråkiga skolmiljöer med lapska minoritetsgrupper och kan inte på samma sätt som en lapsk centralskola verka för stärkandet av samefolkets samhörighetskänsla.

Möjligheterna att tillgodose de lapska ämnena blir vid de båda alternativen lika goda så länge man håller sig till den reguljära timplanen och anordnar den lapska undervisningen inom tillvalsämnenas ram. I den mån det anses önskvärt att kunna göra avvikelser från den reguljära timplanen så sker detta lättast vid alternativ I. Vid en lapsk centralskola kunde det bli möjligt att läsa lapska som obligatoriskt ämne, varvid undervisningstiden för vissa övriga ämnen finge beskäras något.

Differentieringen, som givetvis av praktiska skäl aldrig kan tillhandahålla obegränsade valmöjligheter, förutsätter ett elevunderlag av en viss minimistorlek. Man inser utan vidare, att elevantalet vid en lapsk högstadieskola aldrig kan bli så stort, att den på egen hand kan svara för en tillräckligt differentierad utbildning. Den skolort, varmed alternativ I exemplifierats (Gällivare) och de som avses för alternativ II (Kiruna C och Jokkmokk) erbjuder alla goda förutsättningar för differentierad skolgång på högstadiet. Alternativen förefaller således ur denna synpunkt likvärdiga.

Då det gäller *närheten till hemmet*, anser utredningen alternativ II fördelaktigast, då det betyder en lägre grad av centralisering. Vid alternativ II blir det möjligt för fler elever än vid alternativ I att bo i hemmet och dagligen färdas till skolan. I båda fallen blir dock inackordering på elevhem det normala.

Kostnaderna för det allmänna blir bl. a. beroende av vilket alternativ, som kan komma att locka det största antalet elever att anmäla sig. Den jämförelse ur kostnadssynpunkt som här skall skisseras utgår dock från samma elevantal i båda fallen, vilket — som en gissning — antages bli 40 för varje årgång, fördelat vid alternativ II med 30 elever i Kiruna C och 10 i Jokkmokk. Vissa av det allmännas utgifter för dessa elever blir exakt desamma, vare sig de fullgör sin skolplikt enligt det ena eller enligt det andra alternativet. I fråga om undervisningslokaler kan man vid alternativ II eventuellt få plats för samerna utan nyanläggningar för deras räkning. Däremot måste man räkna med att en centralskola enligt alternativ I måste ha en fullständig uppsättning av egna undervisningslokaler bortsett från den gruppundervisning som kan komma att förläggas till annan högstadieskola. För elevernas inackordering behövs vid alternativ II ett mindre antal elevhemsplatser än vid alternativ I, då något fler får möjlighet att bo hemma. Vid alternativ II blir det sannolikt nödvändigt att på grund av tillskottet av lapska elever bygga ytterligare ett elevhem samt utvidga ett redan befintligt. Vid alternativ I erfordras minst två elevhem av ansevärd storlek. Utan att kunna förete en detaljerad beräkning vågar man utgå från att anläggningen och driften av en särskild lapsk centralskola måste ställa sig betydligt kostsammare för stat eller kommuner än att bereda den samiska ungdomen platser vid reguljära högstudier och möjligheter att där läsa lapska ämnen.

Sammanfattningsvis anser utredningen, att alternativ I är likvärdigt med alternativ II i fråga om den allmänna undervisningens standard. Alternativ I skapar dock avsevärt bättre förutsättningar för konsolideringen och studiet av samernas kultur samt för bevarandet av deras språk.

Utredningen är dock inte beredd att förorda detta alternativ, då den inte har blivit övertygad om att elevantalet blir tillräckligt, oaktat nomadskolfullmäktige och andra samer i många fall gjort gällande, att nomadskolan bör få ett eget högstadium, och sagt sig acceptera den tanken, att detta måste centraliseras till en ort, t. ex. Gällivare. Även företrädare för samiska bygder på långt avstånd därifrån har delat denna mening. Uttalanden av denna innebörd tolkar utredningen dock till icke ringa del som uttryck för en allmänt positiv hållning till samekulturen och en önskan om dess bevarande. De kan däremot inte anses innebära någon garanti för att barnen faktiskt kommer att placeras i den lapska centralskolan.

Skapas en särskild centralskola och visar sig sedan samernas intresse för denna, och därmed även elevtillströmningen, ej hålla måttet, blir det enligt utredningens uppfattning orationellt eller omöjligt att utnyttja skolanläggningen för avsett ändamål. Riskerna för en felinvestering synes utredningen vara allvarligare vid alternativ I än vid alternativ II. I en situation som innehåller så många osäkra faktorer bedömer utredningen det som mest praktiskt att pröva sig fram och i första hand göra ett försök med alternativ II. Skulle de därvid kunna erfarenheterna ge vid handen, att reella förutsättningar för en lösning enligt alternativ I föreligger, står vägen till ett förverkligande av detta alternativ allttjämt öppet.

I det följande skall några av de motiv beröras som varit avgörande för *utredningens val av högstadieorter*. Beträffande lämpliga högstadieorter enligt det förordade alternativet framhåller utredningen bl. a. följande.

Om ett inte alltför litet antal sameungdomar från början tillhör en centralskolas upptagningsområde, så har underlaget för de samiska undervisningsgrupperna därmed en stomme, som sedan kan byggas på med det mera osäkra tillskottet från andra kommuner. Orten bör vidare ha ett centralt läge och goda kommunikationer med andra samebygder. Fyra orter, vilka samtliga ligger i Norrbotten, är tänkbara ur dessa synpunkter, nämligen Vittangi, Kiruna C, Gällivare och Jokkmokk. Av dessa bör en, antingen Vittangi eller Kiruna C, utväljas för det nordliga sameområdets räkning. Vittangi är tänkt som den reguljära högstadieorten för östra Kiruna och Karesuando (samt Junosuando), vilket betyder att de nomadskolelever som nu går i Karesuando och Lannavaara nomadskolor skulle fortsätta sin skolgång där. Det kunde då också te sig skäligt att denna sameungdom, som utgör cirka hälften av alla i Norrbotten, erbjuds undervisning i sameämnena vid dess »normala» högstadium i Vittangi. Om detta inte sker, måste de som ändå önskar sådan undervisning resa genom Vittangi till Kiruna C.

Kiruna C är den naturliga skolorten för kommunens mellersta och västra del, inte minst för de samiska storvistena längs järnvägen ovanför staden. Av en del föräldrar i bl. a. Rensjön och Rautas har beklagats, att nomadskolan ligger i Jukkasjärvi och inte i Kiruna C, vilket gör att de inte kan få hem barnen med tåget varje dag. Ännu sämre belägen som skolort är ur denna synpunkt Vittangi.

Vid sina överläggningar med nomadskolfullmäktige har utredningen kommit till den uppfattningen, att Rensjöborna och de övriga samerna i järnvägsvistena

endast kan tänka sig Kiruna C som skolort på högstadiet och att de skulle finna Vittangi uteslutet. Även Karesuando, Soppero- och Lannavaarasamerna säger sig emellertid, trots det längre avståndet, föredraga Kiruna C framför Vittangi. Härtill kommer, att det med säkerhet blir svårare att skaffa lärare till den lapska undervisningen, om denna förlägges till Vittangi än om den förlägges till Kiruna C.

För det sydliga områdets del torde Jokkmokk vara den mest centrala eller — med tanke på de stora avstånden till samebygderna i Västerbottens och Jämtlands län — den minst ocentrala orten. I både Gällivare och Jokkmokk finns nomadskola men i Jokkmokk dessutom Samernas folkhögskola, vilket ger orten ett drag av lapskt bildningscentrum, som måste vara värdefullt även för samegrupphögstadiet.

Beträffande lämpligaste placeringen av ett för samtliga samer gemensamt högstadium enligt det av utredningen avvisade alternativet I framhåller utredningen bl. a. följande.

I Gällivare finns redan nu en nomadskola, till vilken viss centralisering (av sjunde årskursen från Jokkmokk och Arjeplog) redan förekommit. Gällivare är gammal lapsk mötespunkt och har det med tanke på olika samebygder i vårt land ojämeförlikt mest centrala läget. Därtill kommer att kommunens skolväsen blir jämförelsevis väl utbyggt med ett högstadium på fem paralleller i vardera Gällivare och Malmberget.

3. Lästiden

Utredningen föreslår, att den årliga lästiden bringas i överensstämmelse med vad som gäller för skolväsendet i övrigt och således förlänges från 34 4/7 veckor till 39 veckor.

I motiveringen för förslaget framhåller utredningen bl. a. följande.

Eftersläpningen i fråga om undervisningstidens längd i jämförelse med det allmänna skolväsendet, har tidigare motiverats med att de unga ovillkorligen behövdes i renskötseln och att den angivna skoltiden var den maximala som var förenlig med näringens behov av arbetskraft. Man tänkte sig också att en alltför lång skoltid skulle vända de uppväxande samernas håg bort från fädernas yrke och levnadssätt och även på så sätt medverka till att tunna ut arbetskraften i renskötseln.

Det inses utan närmare överväganden att skäl av detta slag inte i dagens läge bör inverka vid fastställandet av samernas skolplikt. Samerna — och inte minst nomaderna — behöver lika mycket av allmänbildning och av grundläggande färdigheter som andra. Detta gäller vare sig de ämnar stanna inom renskötseln eller söka sig över till andra yrken. Användningen av den mycket unga arbetskraften i renskötseln håller dessutom på att förlora sin aktualitet. Det gamla naturhushållet är statt i försvinnande, med allt vad det innebar av allsidigt engagemang av hela familjeen, män, kvinnor och barn, i renskötselarbetet. Barnens inövning i renskötselarbetet behöver inte längre börja så tidigt som förut. Därmed är det viktigaste hindret för en förlängning av skolpliktstiden och den årliga lästiden till paritet med folkskolans borta.

Den frihet att välja mellan skolgång inom nomadskolväsendet och inom det reguljära skolväsendet, som utredningen finner vara en ofrånkomlig princip, förutsätter för övrigt överensstämmelse i fråga om längden av den samlade undervisningstiden.

B. Remissyttranden

Skolöverstyrelsen tillstyrker beträffande *låg- och mellanstadiet*, att vid de bibehållna nomadskolorna skall meddelas en undervisning, vars innehåll huvudsakligen motsvarar årskurserna 1—6 i den allmänna, obligatoriska skolan.

I motsats till utredningen föreslår överstyrelsen, att nomadskolan och nomadskolhemmet i Storvallen nedlägges fr. o. m. det läsåret, då ett centraliserat högstadium införes för sameungdomarna. Så länge Storvallens nomadskola finns kvar, dvs. i varje fall under läsåret 1961/62, bör enligt överstyrelsens uppfattning hinder ej möta för den anordning, som föreslagits av länskolnämnden i Jämtlands län, nämligen skolgång i Storvallens nomadskola för skolskjutsade lågstadieelever från Messlingens skola i Tännäs.

Överstyrelsen avser att i annat sammanhang taga ställning till frågan om den fortsatta användningen av byggnaderna inom denna skolanläggning.

Överstyrelsen tar i sitt yttrande även upp frågan om behovet av *skolskjutsar* för samerna, vilken angelägenhet inte behandlats av utredningen, och anför härom bl. a. följande.

I och med utvecklingen mot större bofasthet kommer ett större antal samiska föräldrar att vilja ha sina barn boende hemma, även om de av olika skäl önskar ha deras skolgång förlagd till nomadskola. Vissa skolskjutsar är redan införda inom nomadskolväsendet, och föräldrarna är mycket angelägna om denna förmån. Det synes böra ankomma på nomadskolinpektören att årligen göra undersökningar och beräkningar beträffande bofasthet och skolskjutsbehov, varigenom en lämplig dimensionering av nomadskolhemmets personal kan ske. Därvid bör även övervägas eventuellt nedläggande av sådant nomadskolhem, som på grund av föräldrarnas ändrade bostadsförhållanden ej längre erfordras.

I *högstadiefrågan* har skolöverstyrelsen en annan uppfattning än utredningen och förordar alternativ I med en centraliserad samisk högstadieundervisning i Gällivare. Undervisningen bör enligt överstyrelsens mening anordnas på sådant sätt, att man vid det ordinära högstadiet i Gällivare inrättar klasser för de samiska eleverna i årskurserna 7—9. Dessa klasser bör i huvudsak följa sedvanliga tim- och kursplaner med de lapska ämnena som tillvalsämnen och med en renskötarlinje i 9 y.

Överstyrelsen föreslår dessutom, att grupper med lapska ämnen som tillvalsämnen lämpligen bör anordnas även vid andra högstadier än i Gällivare, om ett tillräckligt antal elever önskar sådant tillval.

I motiveringen för sin ståndpunkt i högstadiefrågan anför överstyrelsen bl. a. följande.

Överstyrelsen finner, att i utredningen anförts starka skäl för ett genomförande av högstadiealternativ I, vilket mera än alternativ II ger möjlighet för grupper av samisk ungdom, som så önskar, att befästa sin samhörighet i en gemensam studiemiljö, samtidigt som de på ett naturligt sätt kan smälta in i samvaron med högstadiets övriga elever. Detta alternativ ger otvivelaktigt även större smidighet, då det gäller att eventuellt genomföra avvikelser från den reguljära timplanen. Alternativ I med högstadium förlagt till Gällivare förefaller lämpligt

även därigenom att det rikt förgrenade högstadiet på denna ort bör bli till fromma för sameungdomens differentierade yrkesval. Ett övervägande antal av remissyttrandena från nomadskolfullmäktige har även uttalat sig till förmån för ett samiskt högstadium i Gällivare.

Överstyrelsen beräknar det totala elevantalet vid högstadiet till omkring 60 å 90, fördelade på årskurserna 7—9. Om renskötarlinjen delvis kommer att ha sin undervisning förlagd till sommartiden (»fältstudiekurs») gör denna linje endast i begränsad omfattning anspråk på skollokal under terminstid. Sammanlagda behovet av skollokaler under läsåret synes endast komma att röra sig om 3 å 4 lärosalar och en slöjdsal. Kostnaderna för denna utvidgning av högstadiets lokalbestånd i Gällivare bör i enlighet med utredningens förslag åvila staten. Utredningens beräkning, att man för ett genomförande av alternativ I skulle behöva uppföra »minst två elevhem av ansevärd storlek» förefaller vara alltför pessimistisk. Ett nytt elevhem med plats för ca 60 elever torde tillsammans med befintliga »högstadieplatser» vid nuvarande nomadskolhemmet i Gällivare kunna fylla behovet av inackorderingsmöjligheter för den samiska ungdom, som söker sig till sitt » eget » högstadium.

I fråga om *läsårets längd* tillstyrker överstyrelsen förslaget om förlängning till 39 veckor. I anslutning härtill framför överstyrelsen följande synpunkter och förslag.

Medan läsåret i nomadskolan varit 34 4/7 veckor, har nomadlärarna jämlikt § 19 nomadskolestadgan varit skyldiga att bl. a. fullgöra viss enskild undervisning med hjälpklassmässiga elever. När denna skyldighet bortfaller, synes man böra överväga dels behovet och möjligheten att inom nomadskolan inrätta någon hjälpklass, dels, där sådan klass ej lämpligen kan inrättas, behovet av särskild hjälpundervisning för sådana elever inom nomadskolan, som visar intellektuell utvecklingshämning.

En annan anordning, som likaledes jämlikt nämnda paragraf kommit nomadskolans elever till godo vid det kortare läsåret, har varit lärarnas hjälp med läxläsning. Otvivelaktigt har lärarna därvid bl. a. kunnat underlätta kunskapsinhämtandet särskilt för åtskilliga barn med speciella svårigheter av olika slag, t. ex. synskada samt läs- och skrivsvårigheter. Då läxhjälpstimmarna visat sig otillräckliga för sådant individuellt stöd åt handikappade elever inom nomadskolan, har denna skolform under läsåret 1961/62 försöksvis tilldelats sammanlagt 10 veckotimmar för särskild specialundervisning. Erfarenheterna av detta försök är goda.

Överstyrelsen föreslår, att nomadskolväsendet tilldelas ett antal veckotimmar för särskild hjälpundervisning och särskild specialundervisning (högst 10 veckotimmar av vardera slaget), vilka efter förslag av nomadskolinspektören fördelas mellan de åtta nomadskolor, som beräknas bestå i framtiden.

Länsskolnämnden i Norrbottens län tillstyrker utredningens alternativ II.

Länsskolnämnden i Västerbottens län föreslår med hänsyn till de speciella förhållandena i Västerbotten, att nomadskolan där sammanslås med Skytteanska skolan.

Professorn i finsk-ugriska språk vid Uppsala universitet anser, att nomadskolorna i Västerbottens och Jämtlands län bör läggas ned.

Samernas folkhögskola, tillsynsmannen vid Jokkmokks nomadskola samt *Jokkmokks kommun* förordar ett gemensamt kommunalt högstadium för sa-

merna i Gällivare. Även övriga *tillsynsmän och lärare* vid nomadskolorna samt *nomadskolfullmäktige* förordar i allmänhet förläggning av högstadiet till Gällivare.

Länsstyrelsen i Norrbottens län anser, att ett centraliserat högstadium i Gällivare skulle vara den bästa lösningen för bevarande av den lapska kulturen men att alternativ II bör väljas med hänsyn till ovissheten rörande intresset bland samerna själva.

Länsstyrelsen i Jämtlands län förordar, att högstadiet förlägges till Gällivare.

Lappfogdarna i Norrbottens norra distrikt och i Jämtlands län förordar högstadiealternativ I, medan *lappfogdarna i Norrbottens södra distrikt och i Norrbottens skogsdistrikt* förordar samma alternativ (II) som utredningen.

Kiruna stad, som i princip anser, att de särskilda nomadskolorna bör avskaffas, uttalar, att anordningar bör vidtagas för undervisning i samiska ämnen vid en eller flera högstadieskolor. Yrkesundervisning i renskötsel i årskurs 9 bör endast förläggas till en ort. Kiruna stad är beredd att anordna högstadieundervisning av avsett slag.

Undersåkers kommun förordar, att undervisningen vid Storvallens nomadskola centraliseras till Änge. Vidare förordas ett tredje samiskt högstadium, förlagt till Järpens centralskola och avsett för Jämtlands och Västerbottens nomadskoldistrikt. Inackordering kan ordnas i det närbelägna elevhemmet i anslutning till Änge nomadskola.

TCO förordar alternativ II. Utbildningen i renskötsel bör centraliseras till en ort.

SACO tillstyrker högstadiealternativ I.

Svenska samernas riksförbund tillstyrker att nomadskolans låg- och mellanstadier bevaras oförändrade. Med hänsyn till det begränsade elevantalet bör endast ett högstadium inrättas. Detta bör förläggas till Gällivare. Sameeleverna bör beredas plats vid ett särskilt internat.

Same-Ätnam instämmer i yttrandet från Svenska samernas riksförbund.

Förslaget om förlängning av lästiden till 39 veckor har inte föranlett några erinringar från remissmyndigheternas sida.

V. Undervisningens innehåll och utformning

A. Utredningen

1. Tim- och kursplaner

De ämnen som antingen endast förekommer i nomadskolan eller också läses där efter särskild kursplan, nämligen lapska och nomadkunskap samt hembygds-kunskap med arbetsövningar och slöjd, avses även i fortsättningen bilda kärnan i nomadundervisningen. På vilket sätt de lapska momenten skall beredas utrymme bland enhetsskolans övriga ämnen är emellertid en fråga, som i detalj kan klarläggas först sedan den definitiva utformningen av enhetsskolan med dess

nya kurs- och timplaner fastställts. På högstadiet förutsätter utredningen att systemet med tillvalsämnen skall skapa tillfällen för studium av det lapska.

Utredningen begränsar sig i övrigt till att framföra vissa principiella synpunkter på dessa frågor.

Beträffande *språkundervisningen för nybörjare* uttalar sig utredningen för en individualiserad arbetsform, som är anpassad efter de i varje bygd och klass rådande språkförhållandena. Mera planmässig lärogång för de tvåspråkiga förordas. Svenska skall liksom nu vara det huvudsakliga undervisningsspråket.

För *nomadkunskap* — speciellt lapskt lärostoff med anknytning till olika orienteringsämnena — förordas utredningen en medelväg mellan fullständig integrering i andra ämnen å ena sidan och ämnets upptagande som genomgående fristående å den andra sidan. Således bör på lågstadiet det lapska lärostoffet inarbetas i ämnet hembygds kunskap med arbetsövningar, vilket ämne liksom nu bör få särskild kursplan.

I årskurserna 4 och 5 bör ifrågavarande lärostoff integreras i olika orienteringsämnena i enlighet med särskilda tilläggsanvisningar.

I årskurs 6 bör nomadkunskap bli ett självständigt ämne med uppgift att sammanfatta och komplettera vad som tidigare meddelats.

På högstadiet bör realia behandlas inom ramen för studiet av lapska språket som tillvalsämne, varvid detta bör benämnas »lapska språket och kulturen» e. d.

I *slöjd* på låg- och mellanstadiet bör även framdeles särskild kursplan finnas.

För årskurserna 7 och 8 förordas i första hand en särskild kursplan som alternativ till den vanliga slöjden.

För högstadiets del ifrågasättes även en mera omfattande slöjduitbildning på bred basis, varvid timtalen för slöjd, teckning och tillvalsämnena skulle sammanföras till en ämnesgrupp med inriktning på *slöjd och estetisk fostran*. Eventuellt skulle detta samlade ämne kunna utgöra särskild gren av årskurs 9 med förläggning till ett av de båda högstadierna.

Förberedande yrkesutbildning i renskötsel bör anordnas som en särskild gren av 9 y. Utbildningen bör bli av relativt bred utformning, så att vid sidan om bevakning, märkning och skiljningar även slakt-, distributions-, försäljnings- och förädlingsmomenten uppmärksammas.

Även näringsmässiga och kulturella förhållanden bör behandlas i detta sammanhang.

Rörande utformningen av ämnet *slöjd och estetisk fostran* i årskurs 9 uttalar utredningen i övrigt bl. a. följande.

Undervisningen bör i första hand inriktas på den lapska slöjdens material och tekniker: för pojkar trä- och hornslöjd, innefattande materiallära, formgivning, ytbehandling och dekorerung, för flickorna sömnad, bandvävning, vävning, rot-slöjd, tillverkning av och brodering med tenstråd. Arbetet skulle dock inte vara alltför hårt bundet vid det lapska. I den mån förhållandena medgav borde ele-

verna efter eget val också kunna få syssla med exempelvis teckning, målning, träskulptur, keramik och konstsmide.

Vad som avses är inte en avancerad specialutbildning för enbart den konstnärligt särskilt begåvade ungdomen — det ringa elevunderlaget utesluter varje tanke på något sådant — utan snarare ett fullföljande av den estetisk-praktiska fostran som utgör en väsentlig del av allmänbildningen.

Behovet av *förberedande yrkesutbildning i renskötsel* motiverar utredningen bl. a. på följande sätt.

Utredningen har frågat nomadskolfullmäktige och andra samer om behovet i detta avseende. Icke så få samer har därvid förklarat att det bästa, eller snarare det enda tänkbara sättet att utbilda renkarlar är det som hittills alltid praktiserats, nämligen att fadern lär upp sin son till arbetet i renskogen. För de flesta inom näringen verksamma tycks det dock stå klart, att vår tids förhållanden kräver en mångsidig yrkeskunskap, som på ett helt annat sätt än förr går utöver de rent manuella arbetsmomenten, och som hemmet inte ensamt kan förmedla.

Behovet av yrkesutbildning på detta område accentueras därav att formerna för näringens utövande i vissa stycken synes stå inför en genomgripande omändning och att förberedelser för betydelsefulla reformer redan vidtagits. Förslag i detta hänseende har i juni 1960 framlagts av renutredningen i betänkandet »Renskötselns organisation och renprodukternas marknadsförande» (stencilerat). En förutsättning för att dessa vittgående förslag skall kunna realiseras på ett framgångsrikt sätt är uppenbarligen att den renskötande befolkningen erhåller god kännedom om och en positiv inställning till de nya drifts- och organisationsformer som avses. Om också resultatet väsentligen kommer att bero på den upplysningsverksamhet som genom konsulenter och instruktörer kan bedrivas bland de erfarna renskötarna, husbönderna, så har dock även skolan sitt ansvar då det gäller att göra det nya känt, såväl genom en teoretisk orientering som genom praktisk övning.

Att här finns mer än nog av arbetsuppgifter för en på renskötseln inriktad 9 y-gren är uppenbart. *Hur* specialiserad utbildningen bör vara måste sedan övervägas som en fråga för sig. Till förmån för en viss all-roundbetoning av utbildningen talar den omständigheten, att en stor del av renskötarna har exempelvis jordbruk, fiske, skogsarbete eller turistservice som bisysslor. Behovet av särskild utbildning inom dessa stödnärningar är dock inte lika stort, därför att de lättare än renskötseln låter sig studeras och praktiseras på annat sätt, och därför att de i allmänhet torde ha mindre särpräglade och komplicerade arbetsmetoder än renskötseln. Detta talar för att hela den tid som står till förfogande för yrkesutbildningens olika moment, både de manuella och de intellektuella, skulle ägnas åt renskötseln. Det är även inom denna näring, som en övergång till nya driftsformer ter sig mest nödvändig.

I *timplanen* för låg- och mellanstadiet bör enligt utredningens mening plats beredas för de rent lapska ämnena på i princip samma sätt som nu, dvs. i allmänhet genom utbyte av timmar i andra ämnen eller eventuellt i någon årskurs genom förlängning av veckotimtalet.

På högstadiet bör i allmänhet de lapska ämnena beredas utrymme inom ramen för elevernas fria tillval.

För elever, som förbereder gymnasiestudier, och som behöver utnyttja det fria tillvalet för språk, bör tid tas från andra ämnen för att ge utrymme åt lapska.

Aven inom renskötsellinjen i årskurs 9 bör utrymme för lapska skapas genom reduktion av något annat ämnes timtal.

2. Lärarfrågor

De äldre beteckningarna lärare vid visteskola och lärare vid byskola föreslås av utredningen bli utbytta mot de inom det allmänna skolväsendet begagnade, för närvarande *småskollärare* och *folkskollärare*. Den gamla benämningen *nomadlärare* synes dock lämpligen kunna bibehållas.

Behörighetsbestämmelserna för nomadlärartjänst bör vara desamma som för folkskolans lärare. Enligt utredningens mening är det emellertid, därest nomadskolan skall kunna fylla sina uppgifter, oundgängligen nödvändigt att dess lärare besitter en avsevärd kännedom om de lapska närings- och kulturförhållandena. Insikter i nomadkunskap och lapska bör därför på samma sätt som nu utgöra meriter för nomadlärartjänst.

Utredningen anser inte, att någon egentlig ändring erfordras i bestämmelserna för att undervisa i lapska. För undervisning i ämnet på högstadiet bör dock krävas kvalifikationer, i princip motsvarande ämneslärarkompetens med betyg i ämnet finsk-ugriska språk med lapska som huvudspråk.

Den behörighet i lapska, som hittills meddelats av skolöverstyrelsen, har i regel varit beroende av dispens från kravet på kunskaper i lapsk ortografi och grammatik, vilket är en följd av att lärarutbildningsmöjligheter saknas. Utredningen betonar vikten av att undervisningen i lapska handhaves av kompetenta lärare och föreslår, att en *lärarkurs i lapska* kommer till stånd enligt ett i annat sammanhang framlagt förslag.

Utredningen uttalar härom bl. a. följande.

I till Konungen den 24 september 1958 ingiven framställning hemställde professor Björn Collinder jämte fil. dr Israel Ruong, att en särskild utbildningskurs, avsedd för sex nomadlärare, skulle anordnas under 13—15 veckor höstterminen 1959 vid Uppsala universitet. Skolöverstyrelsen tillstyrkte framställningen, vilken sedermera överlämnats till nomadskolutredningen för att tagas i övervägande vid fullgörande av det åt utredningen givna uppdraget. I två likalydande motioner, väckta vid 1960 års riksdag den ena inom första kammaren av herr Ragnar Bergh (I: 367) och den andra inom andra kammaren av herr Nilsson i Tvärälund m. fl. (II: 475), hemställdes att medel till en kurs av motsvarande beskaffenhet under höstterminen 1960 måtte anvisas.

Utredningen har i utlåtande över motionerna tillstyrkt desamma. Statsutskottet fann »goda skäl tala för att en kvalificerad kurs av angivet slag kommer till stånd» men avstyrkte medelsanvisningen under framhållande av att frågan befunde sig under utredning. Riksdagen avslog motionerna (SU 1960: 120; Rskr 296).

Behovet av en grundlig lärarutbildning i lapska kvarstår, om också formerna för nomadundervisningen ändras på sådant sätt som utredningen förordar. Kursen i fråga skulle icke uteslutande syfta till att förmedla vissa insikter och färdigheter till deltagarna, utan att dessa även skulle tagas i anspråk för en omedelbar insats för det lapska språkets odlande: studierna skulle ge utrymme för ett lagarbete av kursens lärare och elever, avseende icke minst att skapa nya lapska kulturord. Med hänsyn till de ekonomiska villkoren för deltagandet bör understrykas, att det här inte gäller fortbildning i vanlig mening; det är själva grundutbildningen för ett visst moment i lärarbetet som saknas, en brist som kursen avser att i efterhand kompensera. Det synes därför skäligen, att deltagandet blir förenat med minsta möjliga ekonomiska uppoffringar för nomadlärarna personligen. Under utbildningstiden torde lön med B-avdrag kunna utgå enligt gällande författningar. Avdraget bör kompenseras genom stipendier, motsvarande dem som av skolöverstyrelsen tilldelas lärare för behörighetsstudier i engelska.

Den totala kostnaden har beräknats till 40 000 kr.

B. Remissyttranden

Skolöverstyrelsen ansluter sig till utredningens förslag rörande undervisningens utformning i årskurserna 1—6 och anför därvid bl. a. följande.

När det gäller undervisningens mål och metoder innebär utredningens förslag för årskurserna 1—6 inga genomgripande förändringar i förhållande till nu gällande ordning.

Frågan om valet av språk för den första nybörjarundervisningen i nomadskolorna har vid upprepade tillfällen diskuterats inom överstyrelsen med företrädare för nomadundervisningen och med psykologisk och språklig expertis. Därvid har överenskomits vissa riktlinjer för en varsamt bedriven försöksverksamhet med en första undervisning på lapska för helt lapsktalande nybörjare. Det har förutsatts, att ett sådant försök endast får bedrivas, om målsmännen är positivt inställda därtill. Att svenskan skall vara det huvudsakliga undervisningsspråket är emellertid självklart. Säkra kunskaper i svenska åt barnen önskas f. ö. av samtliga sameföräldrar.

Den nyligen anbefallda försöksverksamheten med viss nybörjarundervisning på lapska synes få utvisa, vilket ställningstagande som senare kan göras till frågan om en eventuell första *läsundervisning* på lapska.

Undervisning i lapska språket bör i fortsättningen liksom hittills efter nomadskolinspektörens beslut kunna ingå i timplanen fr. o. m. årskurs 3.

Att nomadkunskapen naturligt infogas i orienteringsämnen, liksom att plats beredes åt detta ämne, åt lapskan och åt sameslöjden ett antal självständiga timmar inom timplanen torde lika väl gå för sig, om enhetsskolans timplaner och huvudmoment införes, som det nu gått vid användandet av undervisningsplanen för rikets folkskolor. Inarbetandet av det lapska stoffet bör kunna ske i huvudsak så som angivits i utredningen med nomadkunskap som självständigt ämne i årskurs 6. Då erhålles bl. a. möjlighet att redan på detta åldersstadium lägga in något av de praktiska övningar i renskötsel, som renskötande föräldrar önskar på ett tidigt stadium för sina barn. En veckas »lägerskola» i renskogen för eleverna i årskurs 6 skulle bl. a. kunna ingå i undervisningen i denna årskurs.

Skolöverstyrelsen tillstyrker även utredningens förslag rörande högstadieundervisningens innehåll samt framhåller därvid vikten av att det uppväxande släktet av renägare och renskötare får god kännedom om de nya drifts- och organisationsformer, som beräknas bli genomförda för rennäringen. Överstyrelsen anser slutligen att den bör få i uppdrag att i samråd med nomadskolinpektören och med företrädare för rennäringen utforma särskild plan för den förberedande yrkesutbildningen vid renskötargrenen i årskurs 9.

Skolöverstyrelsen tillstyrker förslaget om särskild utbildningskurs i lapska språket för nomadlärare.

Yrkeslärare för renskötseln bör enligt överstyrelsens mening kunna rekryteras bland näringens nuvarande idkare. Dessa bör beredas tillfälle till viss pedagogisk utbildning.

Länsskolnämnden i Norrbottens län biträder i huvudsak utredningsförslaget men uttrycker farhågor för att den föreslagna undervisningsplanen ställer för höga fordringar på barnen.

Samernas folkhögskola samt *tillsynsmannen vid Jokkmokks nomadskola* anser, att en väl genomtänkt yrkeslinje för renskötseln med binärningar bör byggas upp i Gällivare. Denna linje bör vara direkt underställd nomadskolinpektören och delad i två grenar, en för renskötsel och en för dess binärningar. Yrkesundervisningen bör helst påbörjas redan i årskurs 7.

Tillsynsmannen vid Gällivare nomadskola framhåller, att lapska bör bli ett frivilligt ämne vid läroverket i Malmberget. Mera konkreta förslag borde ha framlagts beträffande y-linjen för renskötsel.

Nomadskolfullmäktige i Vittangi anser, att undervisningen i nomadkunskap i årskurserna 5—6 bör överföras till högstadiet.

Nomadskolfullmäktige i Jukkasjärvi uttalar, att den förberedande yrkesutbildningen bör påbörjas tidigare än som föreslagits.

Professorn i finsk-ugriska språk vid Uppsala universitet gör uttalanden till förmån för en starkare ställning för lapskan i nomadskolorna. För högstadiets vidkommande bör alla barn som talar nordlapska samlas till en gemensam skola.

Svenska samernas riksförbund biträder i huvudsak utredningens förslag beträffande de samiska ämnena.

I fråga om den förberedande yrkesutbildningen i renskötsel uttalar förbundet, att denna bör påbörjas i årskurs 7 och inte som utredningen föreslagit först i årskurs 9. Denna undervisning kommer härigenom att bilda en naturlig fortsättning på nomadskolans undervisning på området. Undervisning i lapska för sameelever bör anordnas vid gymnasiet i Malmberget.

Same-ättnam framhåller vikten av att nya läroböcker utarbetas för de samiska ämnena.

Anordnandet av en särskild utbildningskurs i lapska tillstyrkes också av *statskontoret* och *TCO*.

VI. Ledning och administration

A. Tidigare diskussion

Skolstyrelseutredningen berörde i sitt betänkande »Skolväsendets lokala och regionala ledning samt lärartillsättningen» (SOU 1955:31) även nomadskolorna. Utredningen ansåg, att samebarnen vid nioårig skolgång på högstadiet måste undervisas i andra skolor än dem som tillhörde nomadundervisningen, och att av denna anledning samverkan mellan nomadskolorna och de kommuner, i vilka dessa skolor låg, blev ofrånkomlig. Från denna utgångspunkt bedömdes så frågan om nomadskolans lokala ledning:

Vid en undersökning av möjligheterna att skapa lokala styrelser för nomadskolorna bör beaktas, om inte sådana kan komma till stånd genom en anknytning av nomadskolorna till skolväsendet i de kommuner, där dessa skolor är belägna. Ett överförande av de göromål, som ej lämpligen bör åvila nomadskolinspektören men som ej heller bör läggas på länskolnämnderna, kunde då ske. En annan möjlighet är, att tillsynsmännen får ökade befogenheter och övertager vissa av dessa uppgifter. Det väsentliga är, att om en lokal ledning kan åstadkommas så erhålles förutsättningar för en fördelning av nomadskolinspektörens uppgifter mellan å ena sidan denna ledning och länskolnämnderna, på vilka också domkapitlens uppgifter då borde läggas, samt å andra sidan en konsulent — i stället för den nuvarande inspektören — med uppgift att vara sakkunnig för de speciella nomadundervisnings- och fostringsfrågorna men utan egentliga expeditionella göromål. Formerna för en aktiv medverkan från samernas egen sida vid ledningen av skolväsendet finge också beaktas i det sammanhanget.

I sitt yttrande över skolstyrelseutredningens betänkande uttalade nomadskolinspektören bl. a. följande.

För nomadskolans del kan frågan om demokratisering av ledningen ingalunda lösas genom en kommunalisering. Denna skulle i själva verket innebära raka motsatsen till en demokratisering av skolan. Samerna är i avgjord minoritet i lappmarkskommunerna. Deras inflytande på skolan skulle säkerligen bli helt obefintligt, om kommunerna övertog nomadskolorna. För min del vill jag kraftigt understryka vikten av att sådana former skapas, att ett reellt lekmannainflytande inom nomadskolan från samernas sida möjliggöres. Därvid bör man utgå från den nu befintliga nomadskolfullmäktigeinstitutionen, som ju hittills fungerat väl. Genom nomadskolfullmäktige har målsmännen direkt kontakt med nomadskolinspektören, som ju är den närmaste ansvarige för ledningen av nomadskolan. Det kan med fog sägas att tack vare nomadskolfullmäktigeinstitutionen finnes redan ett starkt demokratiskt inslag inom skolans ledning.

Nomadskolfullmäktige är emellertid endast ett slags rådgivande församling. Demokratiseringen bör ske i den riktningen att målsmännen får en verklig medbestämmanderätt inom ledningen. Den tanken har varit framme vid sammanträde med nomadskolfullmäktige och annars, att en lokalstyrelse skulle skapas för varje nomadskoldistrikt där målsmännen skulle vara väl företrädde.

I fråga om den regionala ledningen fann skolstyrelseutredningen, att problemen inte erbjöd nämnvärd likhet med dem som mötte inom det allmänna skol-

väsendet, dels på grund av nomadundervisningens ringa omfattning, dels på grund av att det här var fråga om en folkminoritet. Utredningen ansåg, att domkapitlen inte längre borde fungera som mellaninstanser. Betydande skäl talade även mot att låta länskolnämnderna överta den regionala ledningen för nomadskolorna. Utredningen uttalade härom bl. a. följande.

Så länge lokal ledning inte finnes vid nomadskolorna, måste de uppgifter, som beträffande andra läroanstalter skötes av rektor, handhas på särskilt sätt. De ligger nu på nomadskolinspektören. Utredningen anser det ej lämpligt att föra över sådana detaljuppgifter på de nya mellaninstanserna. Det torde vidare vara önskvärt, att inflytande på nomadskolväsendets ledning, så länge detta skolväsen består i nuvarande form, beredes åt ingående sakkunskap om samernas speciella kultur och näringsliv på det sätt som kan ske genom att en särskild inspektör eller konsulent finns. En sådan kan ej finnas i tre mellaninstanser, och att föra över de få administrativa uppgifter två domkapitel har om hand till tre länskolnämnder med bibehållande av nomadskolinspektören vid sina nuvarande arbetsuppgifter, synes utredningen vara synnerligen opraktiskt, speciellt som särskilda motiv för att föra nomadskolorna under länskolnämnderna ej föreligger.

Den ökade demokratisering vid skolornas ledning, som bl. a. eftersträvas genom det starka lekmannainslaget i de nya mellaninstanserna, skulle för nomadernas del ej vinnas, om deras skolor lades under dessa, enär det på grund av detta skolväsens synnerligen ringa omfattning icke skulle kunna motiveras, att en representant för samerna bereddes plats i varje berörd länskolnämnd. Med hänsyn till att här är fråga om en folkgrupp på endast ca 3 000 individer, torde önskemål om ökat medinflytande från samernas egen sida vid skolledningen få tillgodoses på annat sätt.

Beträffande nomadskolinspektörstjänsten uttalade utredningen, att det dels fanns skäl att hysa tvekan beträffande det lämpliga i att nomadskolinspektören även framgent var stationerad i Uppsala, dels fanns anledning att vid nuvarande innehavarens avgång överväga att omvandla inspektörstjänsten till en konsulenttjänst eller en inspektörsbefattning jämförbar med t. ex. folkhögskolinspektörens.

I avvaktan på ett närmare klarläggande av de berörda frågorna föreslog utredningen såsom enda åtgärd beträffande nomadskolväsendets ledning, att domkapitlens i Härnösand och Luleå uppgifter på området överflyttades till skolöverstyrelsen. Sett ur arbetskraftssynpunkt betecknades förslaget för skolöverstyrelsens del inte vara av någon praktisk betydelse. Antalet av de båda domkapitlen handlagda nomadärenden uppgick 1954 till 52, varav drygt en fjärdedel var ad actaärenden som icke föranledde någon handläggning.

Nomadskolinspektören anslöt sig i sitt remissyttrande till de sakkunnigas uttalande, att det inte fanns särskilda motiv för att föra nomadskolorna under länskolnämnderna.

Skolöverstyrelsen tillstyrkte i sitt yttrande att en utredning kom till stånd snarast möjligt, men ansåg sig i avvaktan på resultatet av denna icke böra biträda förslaget om nomadskolväsendets överflyttning från de båda nordligaste domkapitlen till överstyrelsen.

I propositionen 1956: 182 med förslag till skolstyrelselag m. m. förklarade departementschefen sig böjd att dela uppfattningen, att någon mellaninstans i samma mening som de av skolstyrelseutredningen föreslagna länsskolnämnderna icke behövdes för nomadskolorna. Det inflytande på sitt skolväsen, som samerna borde beredas, syntes lämpligast åstadkommas genom ett rådgivande organ utan administrativa åligganden. Emellertid borde hela frågan om formerna för nomadskolväsendets ledning omprövas i särskild ordning. Riksdagen lämnade detta uttalande utan erinran. (KSU 1956: 1; Rskr 420).

B. Utredningen

1. Lokal ledning

Utredningen föreslår, att nomadskolorna underställes skolstyrelserna i de kommuner, där skolorna är belägna. Kommunerna skulle härigenom få samma ställning i förhållande till nomadskolorna som till skolor, för vilka de för närvarande är huvudmän. Samtliga kostnader för nomadundervisningen föreslås dock liksom hittills bestridas av statsmedel. Förvaltningen av dessa medel bör handhas av respektive kommun. Till kommunernas uppgifter skall även höra att förvalta nomadskolans byggnader, dock utan att byggnaderna i fråga överföres i kommunernas ägo.

Enligt förslaget bör vidare nomadundervisningen i de berörda skolstyrelserna företrädas av en fackrepresentant med samma ställning som de lärarrepresentanter, vilka enligt 16 § allmänna skolstadgan skall utses av lärarna. Fackrepresentanten skall äga rätt att delta i överläggningarna men ej i besluten inom skolstyrelsen eller avdelning av densamma.

Fackrepresentanten för nomadundervisningen skall ej endast företräda lärarna utan även målsmannaintresset bland samerna. Denne bör därför utses inte av lärarkåren utan av samerna som grupp. Utredningen föreslår, att valet sker genom Svenska samernas riksförbund.

Vid övergång till den här angivna ordningen är det enligt utredningens mening inte längre behövligt eller lämpligt att utse nomadskolfullmäktige.

Under erinran om bestämmelserna i skolstyrelselagen föreslår utredningen, att ett sådant yrkesråd som avses i 17 § skolstyrelselagen utses för den förberedande yrkesutbildningen i renskötsel vid samegruppshögstadierna. Svenska samernas riksförbund bör föreslå lämpliga ledamöter.

I sin *motivering* för förslaget om nomadskolans lokala ledning konstaterar utredningen, att samerna själva vid överläggningar med utredningen visat sig tveksamma inför att lägga nomadskolans ledning i kommunernas händer. Vissa skäl, främst tillgodseende av det samiska inflytandet, talar också enligt utredningens mening för en rent samisk skolstyrelse för varje skola. Det avgörande för utredningens förslag om kommunal ledning har emellertid varit praktiska och allmänt pedagogiska skäl.

Utredningen framhåller i detta sammanhang bl. a. följande.

Utredningen har inte funnit skäl att i någon större utsträckning härleda praktiska eller ekonomiska olägenheter i samband med nomadskolornas verksamhet till det förhållandet att de icke varit underställda samma lokala ledning som kommunernas skolor. Behovet av en gemensam styrelse gjorde sig gällande med långt större tyngd då man hade flera självständigt ledda skolformer och en provkarta på stora och små skolenheter arbetande sida vid sida i samma kommun än då man nu, efter skolstyrelserreformen, har ett enhetligt lett skolsystem och, vid sidan av detta, en ensam nomadskola. Det måste i det senare fallet vara avsevärt lättare att utan ett sammanförande på det organisatoriska planet finna vägar för erforderlig samverkan.

Trots vad som här har sagts förefaller det inte osannolikt att en ledning av nomadskolorna genom respektive kommuners skolstyrelser i vissa avseenden skulle ha gynnsamma verkningar. Ett närmande med avseende på administrationen torde kunna främja de personliga förbindelserna mellan skolledare, lärare och övriga befattningshavare på båda håll och därigenom få en viss psykologisk betydelse, skapa ökade kontakter och impulser. Vissa skillnader i fråga om allmän standard och utrustning är så gott som ofrånkomliga, om en skola administreras i annan ordning (genom statliga organ eller genom en särskild styrelse) än övriga skolor i kommunen.

Då det gäller nomadskolornas ekonomiska förvaltning syns det vara en fördel, om de kunde begagna sig av de kamerala organ som respektive kommuner förfogar över. Arbetet med skolanläggningens alla löpande driftskostnader, med räkenskaper och redovisning kunde då avlastas från nomadskolinspektören och tillsynsmännen på samma sätt som nyligen skett i fråga om de högre, skolstyrelsen underställda skolornas rektorer. Genom att låta skolstyrelserna leda nomadskolorna kunde också ansvaret för dessas byggnader överföras till kommunala organ för fastighetsförvaltning.

Den för sameundomen särskilt avsedda undervisning som kan meddelas på högstadiet föreslår utredningen, av skäl som förut redovisats koncentrerad till vissa (två) centralskolor inom det reguljära skolväsendet. Dessa skolors verksamhet kommer givetvis att i sin helhet vara underställd respektive skolstyrelser; att göra ett undantag för den undervisning som där meddelas inom vissa samiska grupper eller linjer är icke tänkbart. Därigenom får dessa kommuner sin del i de uppgifter som hittills uteslutande fallit på nomadskolorna. Det förefaller då naturligt att skolstyrelserna får taga befattning med nomadundervisningen även på låg- och mellanstadiet.

Om man i likhet med utredningen menar, att nomadskolor även i fortsättningen skall finnas, så bör frågan om deras lokala ledning bedömas även med hänsyn till vilket alternativ som bäst garanterar dessa skolors bestånd med de särdrag som betingas av deras speciella uppgifter. En smula tillspetsat kan man fråga: Kommer kommunernas inflytande över nomadskolorna att användas till att vidmakthålla och utveckla nomadskolorna eller till att försvaga och nedlägga dem? Ett övertygat och entydigt svar är inte lätt att lämna.

Utredningen har blivit övertygad om att man sannolikt på de flesta håll från kommunernas sida hyser ett positivt intresse för nomadskolan och en önskan att stödja den. Det tycks sannolikt att denna inställning kommer att förstärkas, om kommunerna börjar känna ansvar för denna skola och får tillfälle att göra en insats för den. I dessa fall måste kommunernas engagemang bli till nytta inte bara för nomadskolan utan också för de allmänna relationerna mellan grupperna och stärka intressegemenskap och samhörighetskänsla mellan dessa.

I frågan, hur det *samiska inflytandet* skall kunna tillgodoses vid skolans lokala ledning, anför utredningen bl. a. följande.

Ingen enskild målsmannagrupp, som är knuten till en viss skola, äger rätt till särskild representation, utan var och en av skolstyrelsens ledamöter företräder i princip kommunen som helhet. Det kunde då sägas, att samerna, om nomadskolan underställdes skolstyrelsen, redan genom att begagna sig av sin kommunala rösträtt blir indirekt delaktiga i styrelsen av sin skola och att de bör låta sig nöja med detta. Samerna är visserligen överallt så få, att de endast undantagsvis kan räkna med att få en egen företrädare invald i skolstyrelsen, men då ledamöterna av skolstyrelserna skulle anse sig representera samerna likaväl som övriga kommunmedlemmar skulle samernas intressen kunna anses tillgodosedda.

Gentemot detta kan invändas, att samerna i egenskap av nationell minoritet inte är målsmannagrupp vilken som helst. Utmärkande för deras situation är en strävan att bl. a. med nomadskolans hjälp hävda vissa särdrag gentemot en kulturell påverkan från majoritetsbefolkningen; att då överlåta bestämmanderätten över nomadskolan till en styrelse, som till alldeles övervägande del valts av majoriteten och består av icke-samiska ledamöter, kan knappast undgå att väcka vissa betänkligheter. En särskild nomadskolstyrelse, bestående helt eller huvudsakligen av samer, är ett sätt att lösa problemet, som ur den här anlagda synpunkten förefaller mer tillfredsställande. Om man ändå, på grund av dess fördelar i andra avseenden, skulle välja det kommunala alternativet, så finge man söka en utväg att inom ramen för detta i görligaste mån tillförsäkra samerna själva, som grupp betraktade, ett visst medinflytande.

En utväg vore då att i särskild ordning, med åsidosättande av de vanliga proportionella reglerna för utseende av kommunal nämnd, tillförsäkra samerna viss representation i skolstyrelsen, förslagsvis med en ledamot. Denna lösning skulle utan tvivel av många komma att uppfattas som ett otillbörligt favoriserande av en viss grupp och som en omotiverad avvikelse från demokratis regler. Same-representanterna skulle innebära en form av självskriivenhet, vilken annars icke förekommer inom en kommunal nämnd sådan som skolstyrelsen.

Betänkligheter av detta slag torde däremot inte behöva uppkomma, därest samerna och nomadundervisningen företräddes i nomadskolkommunernas skolstyrelser av en fackrepresentant. Man skulle på detta sätt kunna få en kontaktpunkt och ett informationsmedel mellan nomadundervisningen och övriga delar av kommunens skolsystem, varigenom samernas önskemål om att kunna göra sina synpunkter i undervisningsfrågorna gällande måste få anses tillgodosedda.

Det kan komma att te sig naturligt, att fackrepresentanten för nomadundervisningen får tillfälle att rådgöra med och lämna informationer till den samiska gruppen och att vissa former skapas för denna kontakt. I den mån t. ex. en nämnd utses för detta ändamål bör emellertid detta ske på vederbörande same-organisationers initiativ och ej föreskrivas i författning.

2. Regional och central ledning

Utredningen föreslår, som en konsekvens av att den lokala ledningen anförtros åt skolstyrelsen, att länskolnämnderna blir mellaninstanser även för nomadskolorna.

Nomadskolinspektörstjänsten bör bibehållas. Inspektören bör som tjänsteman bli knuten samtidigt till alla de tre länskolnämnderna i Norrbottens, Väster-

bottens och Jämtlands län. Hans uppgift blir enligt förslaget att biträda dessa nämnder och deras kanslier med sakkunskap om nomadskolornas och samernas förhållanden och att vara föredragande i ärenden, som berör dessa. Han bör kallas till alla sammanträden i dessa nämnder, även till dem, vid vilka ärenden rörande nomadundervisningen icke förekommer. Även om inspektören på så sätt får arbetsuppgifter vid tre olika länskolnämnder, förutsättes hans tjänst bli organiserad som en särskild befattning vid en av dessa och bli upptagen på dess stat, nämligen vid den i Norrbottens län, där sex av de nio nomadskolorna är belägna. Hans stationeringsort skulle efter en övergångstid bli Luleå.

Genom omstationeringen uppnås en kostnadsminskning därigenom att behovet av en särskild expedition för nomadskolinspektören bortfaller. Utredningen anser det dock nödvändigt, att i vart fall länskolnämnden i Luleå får sin biträdespersonal förstärkt, därest dess verksamhetsområde utvidgas med nomadundervisningen.

Utredningen framhåller i övrigt att det vid överläggningar med nomadskollfullmäktige och nomadlärare föreslagits, att ett centralt nomadskolråd skulle skapas. Eventuellt skulle detta tilldelas beslutande befogenheter och fungera både som lokalstyrelse och mellaninstans. Utredningen avvisar dock tanken på en sådan lösning av frågan, då anordningen skulle stänga vägarna till den samverkan med övriga skolor, som kan öppnas genom andra former för nomadskolans ledning.

I *motiveringen* för den förordade lösningen framhåller utredningen bl. a. följande.

Mot tanken att göra länskolnämnderna till mellaninstanser för nomadskolorna har, bl. a. av skolstyrelseutredningen, invänts att frånvaron av en lokal ledning skulle belasta länskolnämnderna med vissa detaljuppgifter, som vid andra läroanstalter skötes av rektor men som i detta fall åvilar nomadskolinspektören. Invändningen bortfaller, om man utnyttjar någon av de möjligheter att skapa en lokal ledning, som redovisats i ett tidigare avsnitt. Skolstyrelseutredningen framhåller vidare att inflytande på nomadskolväsendets ledning bör beredas åt »ingående sakkunskap om samernas speciella kultur och näringsliv», och gör gällande, att en särskild inspektör eller konsulent med sådan sakkunskap »ej kan finnas i tre mellaninstanser». Enligt nomadskolutredningens uppfattning bör emellertid denna fråga kunna lösas på så sätt, att även i fortsättningen en enda nomadskolinspektör finns, vilken knytes till samtliga de berörda länskolnämnderna.

Som ett motiv för att ge nomadskolväsendet och det reguljära skolväsendet gemensamma mellaninstanser kan framhållas de tillfällen till *samverkan på planeringsstadiet* som därigenom skapas. Då eleverna vid de föreslagna högstadierna skall rekryteras från flera olika kommuner uppstår behov av interkommunalt samarbete, som det är en huvuduppgift för länskolnämnderna att främja. Om nomadskolan inlemmas bland kommunens övriga skolor, så bör den vidare i möjligaste mån erhålla samma ställning som dessa även i förhållande till högre myndigheter; enhetliga förhållanden med hänsyn till t. ex. lärartillsättning, fastställande av organisationsplan, disciplinära åtgärder mot lärare och rekvisition

av statsbidrag torde avsevärt kunna underlätta för skolstyrelsen och den fackliga skolledaren de nya uppgifter som genom nomadskolans kommunalisering ålägges dem.

Man torde också ha rätt att förutsätta att en omläggning i här angiven riktning kommer att medföra en *rationalisering*, som resulterar i vissa besparingar för statsverket. Lokalkostnaden för nomadskolinspektionen kan med säkerhet sänkas något, om den särskilda expeditionen försvinner och befattningshavaren i stället får tjänsterum i anslutning till en länskolnämnds kansli. Även i fråga om kostnaden för biträdes hjälp torde en viss sänkning vara möjlig i och med att länskolnämndernas kanslipersonal ställes till förfogande även för nomadskolinspektören.

I fråga om *lekmannainflytandet* ligger det till på ungefär samma sätt, som då det gäller den lokala ledningen: genom att en nämnd med förtroendevald majoritet engageras i den regionala ledningen, stärkes lekmannainflytandet som sådant över nomadskolorna. Däremot blir det inte ens i någon mån ur de *samiska* lekmännens krets utan utslutande från majoritetsbefolkningen, som ledamöterna kommer att tagas.

C. Remissyttranden

Skolöverstyrelsen tillstyrker, att nomadskolorna underställes de lokala skolstyrelserna samt att länskolnämnderna skall fungera som mellaninstanser även för nomadskolväsendet. Överstyrelsen fäster därvid särskild vikt vid att även nomadskolinspektören biträtt förslaget.

Överstyrelsen tillstyrker likaså utredningens förslag rörande nomadskolinspektörsbefattningen.

I motsats till utredningen anser överstyrelsen däremot att *nomadskolfullmäktige* bör bibehållas och alltjämt utses genom lappbyns försorg. Överstyrelsen uttalar härom bl. a. följande.

Överstyrelsen finner det angeläget, att den samiska »fackrepresentationen» i respektive skolstyrelser blir så effektiv som möjligt. För att så skall kunna ske, synes ett rådgivande samiskt organ böra knytas till skolstyrelsen på samma sätt som ett skolråd eller ett yrkesråd jämlikt 16 och 17 §§ skolstyrelselagen kan inrättas. Den nuvarande nomadskolfullmäktigeinstitutionen synes lämpligen kunna bibehållas och fungera som skolstyrelsens »sameråd». Denna institution har enligt överstyrelsens mening varit av synnerligen stort värde för nomadskolorna. Överstyrelsens erfarenhet är, att man genom densamma haft tillgång till ett aktivt föräldraintresse för barnens skola. Icke minst värdefullt har det varit, att man här genom direkt samarbete med föräldrarna kunnat få fram goda lösningar för de viktiga praktiska momenten i nomadkunskapen, t. ex. för fortsättningsskolans fältstudiekurser och för den praktiska yrkesorienteringen inom rennäringen.

Överstyrelsen uttalar sig vidare för att *tillsynsmannaorganisationen* bibehålles.

Vid de nomadskolor, där tillsynslärare skall finnas jämlikt den organisationsplan, som länskolnämnden enligt 3 kap. 5 § allmänna skolstadgan har att fastställa, bör i tillsynslärorens åligganden ingå att vara tillsynsman för till skolan hörande nomadskolhem.

Utredningen har redovisat de uppgifter, som åvilar nomadskolans tillsynsmän och som huvudsakligen är av annat slag än de som åvilar tillsynslärare. Det synes lämpligt, att nomadskolans tillsynsman alltjämt under skolstyrelsen fullgör dessa uppgifter, för vilka särskilt arvode bör utgå.

Länsskolnämnderna i de tre nordligaste länen tillstyrker i huvudsak utredningsförslaget. *Nämnden i Västerbottens län* förordar dock rösträtt för same-representanten i skolstyrelsen samt anser, att Umeå bör vara stationeringsort för nomadskolinspektören. *Nämnden i Jämtlands län* anser, att förslaget om fackrepresentant för samerna i skolstyrelsen kan utbytas mot en rekommendation om att i skolstyrelserna skall om möjligt ingå en ledamot, som representerar samerna.

Samernas folkhögskola, lärare och tillsynsmän vid nomadskolan i Jokkmokk samt Jokkmokks kommun föreslår, att en särskild mellaninstans skall införas ävensom en särskild styrelse för varje nomadskola. Nomadskolinspektören bör erhålla ett särskilt kansli.

I yttrandena från *tillsynsmän, lärare och nomadskolfullmäktige* göres genomgående uttalanden för ett starkare samiskt inflytande på skolans ledning.

Enligt *statskontorets* mening bör det prövas, om det längre är behövt med en särskild inspektörstjänst i B 1. Inspektörens uppgifter bör kunna skötas mot bisysslearvode av en med nomadskolans förhållanden förtrogen person.

Professorn i finsk-ugriska språk vid Uppsala universitet anser inte att nomadskolorna bör läggas under de lokala skolmyndigheterna. Den föreslagna omläggningen skulle få allvarliga konsekvenser för nomadskolväsendet, då de kommunala myndigheterna inte kan anses lämpliga att besluta rörande en språklig-nationell minoritet.

De hörda länsstyrelserna tillstyrker i huvudsak de framlagda förslagen rörande nomadskolans lokala och regionala ledning. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* anser därjämte, att samerna i skolstyrelserna bör företrädas av två fackrepresentanter, varav den ene bör utses av nomadskolans lärare och den andre av Svenska samernas riksförbund. *Länsstyrelserna i Västerbottens och Jämtlands län* anser, att samerna bör erhålla rätt att välja en egen ledamot i de skolstyrelser, som berörs av nomadundervisningen. Enligt länsstyrelsen i Västerbottens län bör nomadskolinspektören stationeras i Umeå.

Lappfogdarna i Norrbottens län har inte framfört några erinringar mot förslagen rörande nomadskolans lokala och regionala ledning. *Lappfogden i Jämtlands län* anser, att samernas inflytande i skolstyrelserna bör bli starkare än vad som föreslås i betänkandet.

Kiruna stad och Karesuando kommun ifrågasätter, om särskild nomadskolinspektörsbefattning är erforderlig.

Arjeplogs kommun anser, att lappmarkskommunerna bör eftersträva att invälja en representant för samerna i skolstyrelsen.

Undersåkers kommun föreslår, att nomadskolan får en särskild rektor.

TCO uttalar sig för, att nomadskolfullmäktige skall fortsätta sin verksamhet i

anknytning till länskolnämnderna. Företrädare för samerna bör vidare inlemmas i skolstyrelserna i kommuner med nomadskola.

Svenska samernas riksförbund föreslår, att den lokala ledningen av nomadskolan skall omhändertas av en *särskild skolstyrelse* för varje nomadskola. Styrelsen bör bestå av minst tre samiska representanter. I styrelsen bör som fackrepresentanter ingå en företrädare för lärarkåren vid nomadskolan samt en företrädare för den lokala skolledningen. Nomadskolinspektören bör vara föredragande.

En företrädare för nomadskolan i Gällivare bör ingå som fackrepresentant i kommunens skolstyrelse.

Som mellaninstans föreslås ett *nomadskolråd*, bestående av minst fyra samiska representanter, en representant för länskolnämnden i Norrbottens län samt som fackrepresentant en företrädare för skolledningen i Gällivare. Nomadskolinspektören bör vara föredragande. Till nomadskolinspektörens hjälp bör en skolkamrerarettjänst inrättas.

Same-ättnam instämmer i yttrandet från Svenska samernas riksförbund.

VII. Kostnader för organisationen och dess genomförande

A. Utredningen

1. Kostnader

Utredningen framhåller, att förslaget att i visst avseende kommunalisera samernas skolväsen inte får innebära, att kostnaderna överföres på kommunerna.

Såsom berörts i det föregående har utredningen föreslagit, att den ekonomiska förvaltningen av nomadskolorna skall ombesörjas av kommunerna. Kommunerna skall enligt förslaget rekvirera erforderliga medel för skolornas drift mot redovisning av sina kostnader härför. Detsamma skulle gälla underhållsarbeten på byggnaderna för skolorna och elevhemmen.

Beträffande driftkostnaderna för högstadiet föreslår utredningen, att staten helt skall bestrida kostnaderna för den särskilt för samerna anordnade undervisningen i lapska ämnen och för den förberedande yrkesundervisningen i årskurs 9 i anslutning till renskötsel. Kostnaderna för undervisning, där sameelever ingår i grupper tillsammans med andra elever, skulle ej behöva föranleda några särbestämmelser i förhållande till vad som gäller för det obligatoriska skolväsendet i allmänhet. För elever, som kommer från annan kommun än den, där högstadiet är beläget, föreslås därjämte att till värdkommunen skall utgå ersättning med gängse belopp per elev. Denna ersättning bör emellertid enligt utredningens mening inte betalas av elevens hemkommun utan bestridas av statsmedel.

Beträffande kostnaderna anför utredningen vidare i huvudsak följande.

Värdkommunerna Jokkmokk och Kiruna väntas bli åsamkade vissa kostnader för anskaffning av lokaler för sameelever på högstadiet. Utredningen anser två lärosalar på vartdera högstadiet erforderliga och därjämte en sal för manlig

sameslöjd i Kiruna. Andra specialsalar torde icke behöva anskaffas. Utredningen föreslår, att ett extra statsbidrag utgår till lokalernas uppförande och inredning. För en slöjdsal i Kiruna erfordras då viss särskild utrustning, bl. a. maskiner. Undervisningen i sameslöjd kräver nämligen en lokal, annorlunda utrustad än lokaler för trä- och metallslöjd. För Jokkmokks vidkommande anser utredningen det vara tillräckligt, om en slöjdsal, i övrigt använd för trä- och metallslöjd, blir utrustad med viss inredning för sameslöjd. Kostnaderna uppskattas av utredningen till 70 000 kr. för varje lärosal och specialsäl, tillhoppa 350 000 kr. Slöjdsalens inredning, innefattande den kompletterande utrustningen i Jokkmokk, uppskattas kosta 20 000 kr. Kommunen bör emellertid svara för kostnaderna i fortsättningen, såsom för lokalernas och inventariernas underhåll, städning etc. Driftbidraget och den ersättning för främmande elever, som kommer att utgå till värdkommunen, anser utredningen utgöra tillräcklig ersättning.

Kostnaderna för skolskjutsar på högstadiet kan väntas bli obetydliga. Vårdkommunerna förutsätts rekvidrera statsbidrag enligt gängse grunder. De flesta eleverna måste bli inackorderade vid samegruppshögstadierna. Utredningen uppskattar antalet av elever i årskurserna 7—9 som måste inackorderas till omkring 100, fördelade med 60 i Kiruna och 40 i Jokkmokk. Då inackordering i enskilda hem endast undantagsvis synes kunna ske, måste ett motsvarande antal elevhemplatser bli inrättade. Utredningen finner det lämpligast, att vid vardera skolanläggningen elevhem för den samiska gruppen blir uppfört, inrymmande i Kiruna 60 och i Jokkmokk 40 platser. Kostnaderna för uppförande av de erforderliga elevhemmen i Jokkmokk och Kiruna uppskattas till 800 000 respektive 1 000 000 kr., varvid dock utgifter för inredning, tomt och utvändigt planering ej inräknats. Driftkostnaderna för elevhem av denna art torde årligen uppgå till 130 000—150 000 kr. Kostnaderna för elevhemmen, såväl för deras anskaffning som för driften, bör ersättas helt av statsmedel. Till dessa kostnader kommer utgifter för elevernas färder mellan hemmet och elevhemmet vid termins början och slut. Dessa kan bli ansenliga på grund av de långa avstånden och bör helt täckas med statsmedel.

För de båda samegruppshögstadierna tillhoppa beräknas lärarbehovet öka med två folkskollärartjänster i Ao 19, alternativt ämneslärartjänster i Ao 21/23 samt två ämneslärartjänster i Ao 21/23. Vidare erfordras två övningslärare i slöjd, en i den manliga grenen av ämnet och en i den kvinnliga samt en—två yrkeslärare för 9 y. I övrigt beräknas lärarbehovet kunna täckas med timtjänstgöring, fördelad på högstadielärarna. De båda övningslärartjänsterna beräknas bli placerade i Kiruna, då lärare från Samernas folkhögskola kan väntas bli disponibla för ifrågavarande undervisning i Jokkmokk. Då det kan bli svårt att bereda full sysselsättning åt övningslärarna i de båda nämnda slöjdarterna, bör dessa ha behörighet att undervisa i trä- och/eller metallslöjd respektive textilslöjd.

Till kostnaderna för undervisningsmateriel och fria läroböcker utgår statsbidrag enligt bestämmelserna om driftbidrag. Utredningen anser att dylika kostnader för främmande elever bör av värdkommunerna kunna åberopas, då ersättningen för dessa blir fastställd. Utredningen föreslår, att skolöverstyrelsen — såsom hittills — genom sin förlagsverksamhet ombesörjer utgivningen av erforderliga läroböcker för de rent samiska ämnena.

De utbildningskostnader som avses i det föregående uppkommer till övervägande del av den orsaken, att skolpliktstiden generellt utsträcker med två år. Det är här i viss mening fråga om automatiska utgiftsökningar. Endast i ringa grad beror kostnaderna på att rent samiska ämnen blir intagna i ämneskretsen.

Beträffande den föreslagna kursen i lapska språket vid Uppsala universitet hänvisar utredningen till den kostnadsberäkning, som fogats till de i det föregående omnämnda motionerna och som slutar på 40 000 kr.

2. Genomförandet

Utredningen erinrar om att enligt riktlinjerna för enhetsskoleorganisationens genomförande den nuvarande försöksperioden från och med läsåret 1962/63 beräknas övergå i en period, varunder allmän övergång till enhetsskola kommer att äga rum. Då från och med övergångstidens början även det nya författningssystemet på undervisningens område avses träda i kraft, finner utredningen det lämpligt, att nya bestämmelser rörande nomadundervisningen samtidigt börjar tillämpas. Från den 1 juli 1962 skulle under denna förutsättning valfrihet med hänsyn till nomadundervisningen inträda samtidigt som den av utredningen föreslagna lokala och regionala ledningen skulle träda i funktion.

Den tidpunkt, vid vilken de föreslagna nya anordningarna på högstadiet bör träda i funktion, föreslås bli beroende av när de olika samekommunerna beslutar att införa nioårig skola, varigenom anmälningar till samegrupphögstadiet blir aktuella. Enligt utredningens bedömande synes de första eleverna till den lapska högstadieundervisningen kunna väntas senast vid början av läsåret 1964/65. Lokaler för denna verksamhet anses böra vara partiellt iordningställda vid denna tidpunkt och sedan successivt byggas ut, så att de läsåret 1966/67 har den i det föregående angivna totala omfattningen.

I takt med högstadiets utbyggnad skulle så nomadskolorna infogas i grundskolesystemet, vilket bl. a. innebär, att deras centraliserade sjunde årskurs kan väntas bli organiserad för sista gången läsåret 1963/64 och att fortsättningsskolkursen i samband därmed ersättes av det nya högstadiets olika former av yrkesfostran. Av utredningens förslag följer, att skolpliktstidens längd för samerna efter den 1 juli 1962 avgöres genom de bestämmelser som gäller inom de särskilda kommunerna.

B. Remissyttranden

Skolöverstyrelsen anser i likhet med utredningen, att kostnaderna för nomadskolorna bör vara statens angelägenhet och ansluter sig i huvudsak till utredningens förslag och överväganden. Överstyrelsen har dock vissa kompletterande synpunkter med hänsyn till bl. a. att den i stället för två partiella högstadier föreslår ett centralt samiskt högstadium i Gällivare. Vidare räknar överstyrelsen med att samerna i större utsträckning än vad utredningen förutsatt kommer att placera sina barn i högstadieskolor inom hemkommunerna.

Överstyrelsen framhåller i övrigt bl. a. följande.

Statsbidrag till Gällivare kommun för uppförande och inredning av lokaler för samelever på högstadiet torde böra utgå för tre lärosalar, en slöjdsal och två elevhem om vardera ca 30 platser, de senare om möjligt i anslutning till det redan befintliga hemmet vid nomadskolan i Gällivare.

Om tillströmningen av elever till samehögstadiet skulle visa sig konstant bli större än vad överstyrelsen beräknat, synes en utbyggnad av detsamma kunna ske som en senare etapp i nomadskolväsendets utveckling.

Vid ett sålunda centraliserat högstadium torde utredningens beräkning av behövliga lärare kunna reduceras med en folkskol- eller ämneslärartjänst. Kostnaderna för nomadundervisningen kommer vidare att nedbringas något, om beslut fattas i enlighet med överstyrelsens förslag, att skolan och skolhemmet i Storvallen skall nedläggas.

I övrigt utgår överstyrelsen ifrån att tillsynsmanna- och nomadskolfullmäktigeinstitutionerna bibehållas samt att 20 veckotimmar blir tillgängliga för särskild hjälp- och specialundervisning. Den nuvarande kostnaden för arvoden till tillsynsmän utgör 5 350 kr. Kostnaderna för hjälp- och specialundervisningen beräknar överstyrelsen till 8 000 kr. Nomadskolfullmäktiges resor till sammanträde med skolstyrelsens samerepresentant synes liksom tidigare böra bekostas av lappbyarnas kassor.

Överstyrelsen ansluter sig till utredningens förslag angående skolpliktens förlängning för nomadskolans elever ävensom till förslaget att övergång till 9-årig skola bör ske successivt fr. o. m. läsåret 1962/63. Överstyrelsen betonar behovet av en allsidig information inför en övergång till dessa ändrade skolförhållanden.

Statskontoret ställer sig kritiskt till utredningens förslag, att staten skall svara för kostnaderna för nomadskolväsendet och anlägger bl. a. följande synpunkter på frågan.

Anpassas nomadskolornas former och undervisning till vad som gäller landet i övrigt, måste den frågan ställas, om icke i statsbidragshänseende bör gälla samma regler. Särskilt kan ifrågasättas, om ekonomisk förvaltning och ekonomiska åtgärderna kan få åvila skolkommunen samtidigt som samtliga kostnader åvila statsverket. Statskontoret är av den uppfattningen, att om det anses att staten även i fortsättningen bör gälda alla kostnader, så kan svårligen ärenden av ekonomisk natur handläggas av de lokala skolstyrelserna.

Enligt statskontorets uppfattning bör en närmare utredning åvägabringas rörande frågan, i vad mån samekommunerna bör bidra ekonomiskt till undervisningen vid sameskolorna. Skulle det härvid visa sig, att skäl talar för att staten på grund av de särskilda förhållandena bör ge ett bättre stöd än till motsvarande undervisning i allmänhet, borde det övervägas, om inte detta stöd bör få formen av särskilt bidrag, t. ex. för elev och dag eller läsår. Eventuellt kunde beloppet för högstadiet sättas högre än för låg- och mellanstadiet.

Härutöver uttalar statskontoret, att de nya anordningarna på högstadiet inte är aktuella för närvarande och att därför anledning inte finns att nu ta ställning till frågan om anskaffning av lokaler m. m. för högstadiet.

Byggnadsstyrelsen anser, att kostnaderna för elevhemmen är för lågt beräknade.

I övrigt har remissmyndigheterna endast i ett fåtal fall berört kostnadsfrågorna. Således framhåller *Arjeplogs kommun*, att staten inte endast bör bestrida de verifierbara kostnaderna för driften av nomadskolorna utan även erlagga gottgörelse för det administrativa merarbete, som förorsakas kommun för den

tillkommande förvaltningen av nomadskola. *Kiruna stad* och *Undersåkers kommun* gör uttalanden av vilka det framgår, att kommunerna anser det väsentligt att staten svarar för alla kostnader för den särskilda nomadundervisningen.

VIII. Anslagsberäkningar för budgetåret 1962/63

I. Nomadskolor: Avlöningar

	Anslag	Nettoutgift
1959/60	1 223 000	1 237 980
1960/61	1 276 000	1 296 204
1961/62 (statsliggaren s. 571)	1 400 000	
1962/63 (förslag)	1 490 000	

Vid sina anslagsäskanden för budgetåret 1962/63 har *skolöverstyrelsen* utgått ifrån att genomförandet av nomadskoleutredningens förslag i huvudsak inte kommer att påverka medelsbehovet på annat sätt än att vissa kostnadsökningar uppkommer genom förlängning av lästiden från 34 4/7 veckor till 39 veckor. Övriga av överstyrelsen föreslagna anslagsförändringar är i huvudsak av automatisk natur. Den sammanlagda ökningen under detta anslag har överstyrelsen beräknat till 69 500 kr. i enlighet med följande sammanställning.

1. Kostnadsökningar, som direkt sammanhänger med den förlängda lästiden	
a) Arvoden åt tillsynsmän	+ 650
b) Kostnader för kokerskor och ekonomibiträden. (Utökning av den årliga tjänstgöringstiden från 10 till 12 månader.)	+ 55 000
c) Arvoden till fast ghetsskötare	+ 4 000
d) Kostnader för städerskor	+ 2 250
2. Höjning av arvudet åt tillsynsmän utöver vad som föranledes av den förlängda lästiden	+ 1 000
3. Arvoden för testning av psykiskt utvecklingsstörda barn	+ 500
4. Kostnad för fritidsverksamhet	+ 10 500
5. Höjd ersättning åt extra eldningspersonal	+ 865
6. Höjning av ersättningsbeloppet för viss undervisning i skogsvård och renskötsel (nu 1 700)	+ 500
7. Automatiska kostnadsförändringar	— 5 765
	Summa kr. 69 500

Av överstyrelsens motiveringar för olika anslagshöjningar framgår bl. a. följande.

3. I likhet med barn vid vanliga folkskolor bör även nomadskolornas lärjungar testas för eventuell intagning i specialklass.

4. Genom lästidens förlängning bortfaller lärarnas fyllnadstjänstgöring som läxvakter. I avvaktan på beslut i anledning av nomadskolutredningens förslag vill överstyrelsen icke för närvarande tillstyrka medel till dylik vakttjänstgöring. Överstyrelsen får däremot föreslå, att ersättning med 5 kr. per veckotimme måtte utgå för fritidsverksamhet under 6 veckotimmar vid varje skola.

6. Denna undervisning har meddelats åt eleverna i avgångsklasserna sedan läsåret 1957/58. Beloppet har årligen varit 1 700 kr. Hittills har resultaten av denna undervisning varit mycket goda. Kurserna bör om möjligt ökas. Dessutom torde arvoden för undervisningen böra höjas med hänsyn till den allmänna löneökning som ägt rum. Överstyrelsen räknar med en ökning av 500 kr.

2. Nomadskolor: Omkostnader

	Anslag	Nettoutgift
1959/60	638 400	485 848
1960/61	620 400	547 545
1961/62 (statsliggaren s. 573)	607 000	
1962/63 (förslag)	696 000	

I sina anslagsäskanden har *skolöverstyrelsen* föreslagit en uppräknig av detta anslag med 69 200 kr. Huvuddelen av kostnadsökningen hänför sig till de ökade utgifter, som uppkommer vid en förlängning av läsåret. Sålunda har överstyrelsen av denna anledning räknat med att kostnaderna för elevernas inackordering ökar med 40 000 kr. samt posten till expenser med 11 000 kr. Med undantag av ett belopp av 1 200 kr. för resor i samband med den under föregående punkt föreslagna testningen av elever är anslagsökningen i övrigt av automatisk natur.

3. Nomadskolor: Fortsättningsskolundervisning för nomadbarn

	Anslag	Nettoutgift
1959/60	70 700	105 929
1960/61	98 000	68 251
1961/62 (statsliggaren s. 574)	81 000	
1962/63 (förslag)	81 000	

Skolöverstyrelsen föreslår, att anslaget uppföres med oförändrat belopp. Överstyrelsen har därvid räknat med att även för nästa budgetår ett belopp av 7 900 kr. skall ställas till förfogande för anordnande av ytterligare en frivillig fortbildningskurs för nomadbarn, som avgått från sexårig nomadskola. Det för innevarande budgetår upptagna beloppet av 2 000 kr. till uppförande av en torvkåta bör enligt överstyrelsens mening för nästa år motsvaras av ett belopp för reparation av de torvkåtor, som disponeras för fortsättningsskolkurserna.

IX. Departementschefen

Sedd som ett kvantitativt problem är den fråga, för vilken nu redogjorts, av ringa omfattning. De renskötande samerna, vars undervisningsfrågor det gäller att ta ställning till, räknar endast i runt tal 3 000 individer, och av dessa utgör skolbarnen knappt 400. Det rör sig således om en mycket liten minoritet och det säger sig självt, att omfattningen av den utredning, vars resultat nyss redovisats, är mycket litet beroende av utredningsobjektets kvantitativa sida. Med den syn som i vårt land under senare tid anlagts på samerna och med den ställning dessa intagit, framstår troligen för de flesta svenska medborgare frågan om hur skolgången för samernas barn skall ordnas inte heller som något svårt principiellt problem. Uppfattningen att hänsyn till samernas egna önskemål bör tagas så långt praktiska omständigheter det medger torde vara allmänt omfattad bland dem som haft anledning taga befattning med frågan och delas antagligen spontant av de flesta svenskar. Inte desto mindre måste denna, liksom alla andra frågor, som rör en folkminoritets förhållanden, tillmätas stor vikt och handhavas med största omsorg, då få ting så klart visar ett folks mognad och kulturella nivå som dess förhållande till minoritetsgrupper av olika slag. Det är mig angeläget att här framhålla, att nomadskolutredningen enligt min mening på ett utmärkt sätt, initierat och vidsynt, analyserat den huvudfråga den ställts inför och anlagt många intressanta och klarläggande synpunkter på problemet. De slutsatser som dragits och den ställning i huvudfrågan som utredningen intagit synes mig på ett representativt sätt uttrycka, hur man utifrån demokratiska värderingar bör lösa den föreliggande undervisningsfrågan. Även om jag inte är beredd att i alla detaljer följa utredningen, anser jag följaktligen, att dess betänkande utgör ett bra underlag för förslag om nomadskolväsendets framtida gestaltning.

Den för utredningen grundläggande frågan har varit, huruvida de nomadiserande samernas barn alltjämt bör helt eller delvis erhålla sin obligatoriska undervisning i särskilda skolor. Utredningen har ingående övervägt detta spörsmål på grundval av ett omfattande material rörande bl. a. samernas levnadsförhållanden och befolkningssituation. Den har vidare som underlag för sina ställningstaganden noggrant informerat sig om samernas egna önskemål.

Det framgår av utredningens redovisning, att de motiv för en i särskilda former anordnad undervisning, som sammanhänger med samernas nomadiserande tillvaro, inte längre är för handen. Några flyttande skolor förekommer ej heller numera. Barnen vid nomadskolorna är inackorderade i elevhem i anslutning till skolorna på i princip samma sätt som andra barn, som har sina hem på långt avstånd från skolorten.

Utredningen anför emellertid andra skäl, framför allt av psykologisk och pedagogisk art, för att samernas barn alltjämt bör äga tillgång till undervisning i särskilda skolor. Utredningen pekar på den ömtåliga situation, som samebarnen

på grund av språkliga och miljöbetonade särdrag befinner sig i, då de börjar sin skolgång. Som utredningen påvisat, är vidare möjligheterna för de uppväxande samerna att bevara intresset för sin kulturs värde och egenart i hög grad beroende av att de under skolåren får tillgång till en undervisning, som förmedlar kännedom om denna kultur. Väsentligt från denna synpunkt är vidare, att skolgången kan ske i en samisk miljö under samvaro med kamrater och lärare, för vilka den med renskötseln sammanhängande livsformen är välbekant och utgör ett naturligt underlag för likartade värderingar.

I den mån man har som primärt önskemål, att samernas barn skall få en uppfostran, som kan väcka intresse för rennäringen och bidra till att vidmakthålla den lapska kulturen, synes ingen tvekan kunna råda om att undervisning i särskilda skolor är det mest lämpliga.

Emellertid framgår det av utredningens redovisning, att det inte för alla fjällsamer är ett grundläggande intresse att bevara lapska särdrag. Det finns på sina håll en strävan att frigöra sig från den samiska livsformen och i olika avseenden närma sig majoritetsbefolkningen. För samer med dessa önskemål framstår undervisning i den reguljära obligatoriska skolan som en väg att nå en med övriga samhällsgrupper jämställd utgångspunkt för val av den framtida yrkesverksamheten.

Ett konstaterande av att det bland samerna finns olika uppfattningar rörande den inriktning barnens uppfostran bör få, ställer enligt min uppfattning ett alldeles givet krav på samhället. Det bör från det allmännas sida inte resas några hinder för samerna att fritt välja mellan strävan att bevara den samiska särprägel å ena sidan och strävan till samgående med majoritetsbefolkningen å den andra. För att denna valfrihet skall bli en realitet, erfordras att föräldrarna har möjlighet att välja mellan en samiskt präglad undervisning och en skolgång i vanliga skolor. Jag vill således helt ansluta mig till utredningens starkt markerade grundinställning till samernas skolproblem, enligt vilken samhällets åtgärder bör utgå från förutsättningen att det är på samerna själva det skall få ankomma att välja vilken inriktning barnens fostran skall få. Påverkan från samhället i denna valsituation bör betraktas som utesluten och rätten att välja bör föreligga inte blott då barnet skall börja skolan utan under hela gången i den obligatoriska skolan.

Av den principiella syn på frågan, som jag härmed givit uttryck för, följer, att samhället alltjämt bör sörja för, att det finns särskilda skolor att tillgå för samernas barn. Ett tillhandahållande av sådana skolor av hög standard i förening med nu nämnd valfrihet synes nämligen vara den enda lösning, som medger allt undvikande av tvång i någon riktning. Samerna bör således ställas inför två likvärdiga utbildningsmöjligheter och själva, genom sitt intresse för den ena eller andra formen av skolgång, bestämma, vilken omfattning den särskilda undervisningen rent organisatoriskt skall ha. I utgångsläget anser jag det vara naturligt att räkna med oförändrade förhållanden i fråga om tillgång på skolor. Skulle det efter valfrihetens införande visa sig, att behovet av nomadundervis-

ning minskar, torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att besluta om erforderliga organisatoriska förändringar och eventuell minskning av antalet nomadskolor.

Med principen om valfrihet mellan olika skolformer sammanhänger nära frågan om skolpliktsbestämmelsernas utformning. Nuvarande bestämmelser, som ålägger fjällsamerna att sända sina barn till nomadskolor, är inte förenliga med föreslagen valfrihet utan bör upphävas; några särskilda bestämmelser om skolplikt för samebarn blir inte behövliga. De allmänna skolpliktsbestämmelserna skulle således bli helt tillämpliga även på samernas barn, vilket i sin tur betyder att skolpliktens längd i fortsättningen skulle bli beroende av de bestämmelser härom, som gäller i elevens hemkommun. I ett övergångsskede, innan grundskolan är helt genomförd i kommunerna i samernas bosättningsområden, kan detta medföra vissa praktiska problem. Jag återkommer till dessa längre fram i samband med andra frågor, som övergångsvis uppkommer vid genomförandet av den här avsedda reformen.

Ett problem, som sammanhänger med det nu berörda, är frågan om vilka som skall äga rätt att begagna sig av nomadundervisningen. Enligt nuvarande bestämmelser är skyldigheten att delta i nomadundervisningen knuten till de samer, som bedriver fjällrenskötsel. Möjligheter för andra samer att delta i undervisningen föreligger men är kringgärdade med restriktiva bestämmelser.

Utredningen har för sin del förkastat tanken på att förbinda rätten att utnyttja den särskilda nomadundervisningen med något yttre kriterium såsom färdighet i lapska språket eller anknytning till renskötseln. Utredningen förordar helt enkelt att alla, som påstår sig vara samer, skall få utnyttja rätten att sända sina barn till nomadskola. Den föreslagna regeln är en konsekvent tillämpning av den behandlade frivilligprincipen. Den är dessutom enkel och jag ansluter mig till utredningens uppfattning även på denna punkt. Lika litet som utredningen anser jag anledning finns att antaga, att denna ändring skulle öka tillströmningen till nomadskolorna. Det realistiska antagandet torde i stället vara att elevantalet i dessa skolor till följd av de allt lägre födelsetalen i fjällappbyarna kommer att sakta sjunka.

Principen om valfriheten har av remissinstanserna genomgående mötts av gillande. Bl. a. har skolöverstyrelsen och olika företrädare för samerna anslutit sig till utredningens uppfattning. Några av de hörda kommunerna har emellertid ansett, att den särskilda nomadundervisningen borde upphöra och valmöjligheten således bortfalla. Tärna kommun har uttalat farhågor för att en fullt genomförd valfrihet för alla, som säger sig vara samer, skulle medföra svårigheter vid skolplaneringen. Denna synpunkt kan i en kommun sådan som Tärna med en befolkning, bland vilken många i och med de nya bestämmelserna skulle få möjligheter att välja undervisning i nomadskola i stället för den obligatoriska skolan, vara förklarlig. Jag finner det emellertid föga troligt, att benägenheten att söka sig till nomadskola i detta område kan komma att ändras på ett mer påtagligt sätt vid genomförande av utredningens förslag. För detta antagande talar

bl. a., att antalet ansökningar från icke-renskötande samer att få sända sina barn till nomadskola hittills varit förhållandevis ringa.

Vid sin bedömning av nomadskolans framtida organisation har utredningen utgått ifrån att den nioåriga skolan skall genomföras även för samernas del och anpassat sina förslag efter denna förutsättning. Det kan i detta sammanhang erinras om att skolberedningen i sitt huvudbetänkande (s. 748 och 749) något berört nomadskoloutredningens förslag och därvid inte haft något att erinra mot dessa. Nomadskoloutredningens förslag bygger emellertid på en nioårig skola, sådan den förelegat under den hittillsvarande försöksperioden. Den utformning av den nya skolan som föreslagits i propositionen om grundskolan kan i åtskilliga hänseenden medföra en förändring i den situation, som utredningen utgått ifrån. Liksom utredningen eftersträvat att anpassa nomadskolan till försöksskolan bör en anpassning naturligtvis ske till den utformning av grundskolan som blir en följd av riksdagens beslut härom. De ändrade förutsättningarna synes emellertid i huvudsak ej behöva föranleda någon ändring i de förslag rörande nomadskolans allmänna organisation, som framlagts av utredningen. Denna har företrädesvis uppehållit sig vid principiella frågor och förutsett, att de erforderliga särskilda bestämmelserna för nomadundervisningen skulle fastställas först sedan den obligatoriska skolan närmare utformats.

Vad utredningen föreslagit rörande nomadundervisningens allmänna organisation synes med de förut angivna förutsättningarna inte böra föranleda några erinringar från min sida i vad avser låg- och mellanstadiet. De nuvarande särskilda nomadskolorna bör således efter erforderlig övergångstid omfatta klasserna 1—6. Som jag framhållit i det föregående, bör i princip omfattningen av nomadskolväsendet i varje fall till en början inte ändras. Den av utredningen berörda frågan om överförande av barnen i Storvallen till Änge torde emellertid ganska snart aktualiseras på grund av det ringa barnantalet, och jag förutsätter, att skolöverstyrelsen följer denna fråga och om så påkallas framlägger erforderliga förslag till åtgärder.

Frågan om högstadiets organisation är den mest centrala av de praktiska spörsmål utredningen haft att ta ställning till och olika lösningar har diskuterats. Med hänsyn till det förhållandevis ringa barnantal, som kan beräknas för den samiska högstadieundervisningen — av utredningen uppskattat till högst 120 elever och av skolöverstyrelsen i dess remissyttrande till högst 90 — måste självfallet en centralisering komma till stånd. Utredningen, som också förutsett detta, har i sitt betänkande närmare redovisat två alternativ (I och II) för lösning av högstadiefrågan. *Alternativ I* innebär, att elever från hela sameområdet i Sverige skulle samlas i särskilda klasser vid en enda rent samisk högstadieskola, förslagsvis förlagd till Gällivare. I denna skola skulle, med vissa avvikelser från den vanliga timplanen, lapska ämnen vara obligatoriska, eventuellt dessutom förekomma som tillvalsämnen. För att en tillräcklig differentiering av utbildningsvägarna skulle uppnås skulle detta högstadium samverka med

en reguljär centralskola på orten; vissa tillvalsämnen, främst språk, skulle samehögstadiets elever läsa tillsammans med den andra skolans elever i gemensamma grupper.

Enligt *alternativ II* skulle särskild undervisning i lapska tillvalsämnen samt yrkesförberedande utbildning i renskötsel komma till stånd vid två av det reguljära skolväsendets högstadieskolor, den ena i Kiruna och den andra i Jokkmokk, varvid de lapska eleverna skulle komma att utgöra små minoriteter i klasserna.

Utredningen har för sin del förordat *alternativ II*. Det avgörande motivet har därvid varit, att elevunderlaget för högstadieundervisningen bedömts som osäkert och att *alternativ II*, om intresset för högstadiet skulle bli mindre än väntat, medför mindre risker för felinvesteringar än *alternativ I*. Anordnande av gruppundervisning i vissa samiska ämnen för elever, som i övrigt tillhör den reguljära skolans klasser kräver lokalmässigt inte några mera betydande anordningar och kan genomföras, även om elevantalet blir mycket begränsat.

Det framgår av utredningens motiveringar, att *alternativet I* är det, som med hänsyn till studium och konsolidering av den lapska kulturen är det mest fördelaktiga. Detta *alternativ* har därför också ganska allmänt förordats av remissmyndigheterna, däribland skolöverstyrelsen samt Svenska samernas riksförbund och andra företrädare för samerna.

För egen del finner jag det angeläget, att det särskilda högstadium, som bör organiseras för samiska elever, utgör ett verkligt alternativ till motsvarande stadium i det reguljära skolväsendet. Från denna synpunkt finner jag den av utredningen förordade lösningen vara mindre tillfredsställande. Enligt detta förslag skulle, som utredningen själv påpekar, de lapska eleverna komma att utgöra små minoriteter bland finsk- och svensktalande kamrater i samma klasser, vilket enligt min mening skulle göra det svårare att ge högstadieundervisningen den karaktär som en för samerna speciellt ordnad undervisning bör ha. *Alternativet I* däremot skulle på ett helt annat sätt göra det möjligt att sätta en samisk prägel på såväl undervisning som miljö. En nära anknytning till en stor reguljär högstadieskola, sådan som t. ex. den som planeras i Gällivare, skulle också förhindra en icke önskvärd isolering och ge kontakter med majoritetsbefolkningen samt goda möjligheter att också inrikta skolgången mot andra yrken än de för samerna traditionella. I likhet med flertalet remissmyndigheter anser jag mig böra förorda, att högstadiefrågan i princip löses i enlighet med utredningens *alternativ I*.

En förutsättning för den här förordade lösningen är givetvis, att den av skolöverstyrelsen gjorda bedömningen av elevunderlaget visar sig i stort sett vara riktig. Om detta skulle sjunka under den nivå, som motiverar inrättandet av särskilda klasser i varje årskurs, bör en övergång till den enklare utformning av högstadiet övervägas, som utredningen föreslagit enligt sitt *alternativ II*.

Det torde i detta sammanhang vara för tidigt att slutligt bestämma var högstadiet skall förläggas. Starka skäl synes emellertid tala för att Gällivare bör bli förläggningsort.

Frågan om förläggningssort, behovet av skollokaler, lämplig samordning med förläggningssortens skolväsen samt undervisningens närmare utformning på högstadiet är frågor, som det torde få ankomma på skolöverstyrelsen att ytterligare överväga. Erforderliga förslag i dessa avseenden bör framläggas av överstyrelsen i samband med anslagsaskandena för budgetåret 1963/64. Till den tidsmässiga planeringen för högstadiet återkommer jag längre fram.

Som en tämligen självklar konsekvens av den utveckling, som ägt rum på nomadskolans område, bör i enlighet med utredningens förslag den årliga lästiden nu förlängas från $34\frac{4}{7}$ veckor till 39 veckor. Någon erinran mot detta förslag har inte framkommit i remissyttrandena.

I fråga om undervisningens innehåll och utformning har utredningen vad beträffar klasserna 1—6 inte föreslagit några egentliga förändringar. Den berör emellertid vissa problem rörande nybörjarundervisningen för samelevorna och utformningen av undervisningen i nomadkunskap, som bör beaktas vid utformningen av läroplaner för nomadskolan. Vid remissbehandlingen har understrukits att behov föreligger av särskilda läroböcker för de rent samiska ämnena. Jag förutsätter i likhet med utredningen, att skolöverstyrelsen uppmärksammar och tillgodoser detta behov.

Den särskilda högstadieundervisningen för samerna skall enligt utredningens mening få sin prägel av förekomsten av lapska tillvalsämnen och av en särskild yrkesförberedande linje för rensköttsel. Utredningen har på denna punkt inte preciserat sina förslag utan förutsatt, att en närmare utformning skall ske i samband med fastställande av grundskolans läroplaner. I fråga om renskötsellinjen har utredningen dock gjort vissa uttalanden rörande utformningen, vilka bör beaktas vid det fortsatta läroplansarbetet. Enligt utredningens uppfattning bör denna utbildning avse den egentliga renskötseln och därmed sammanhängande frågor. Jag ansluter mig till denna mening. Att som från remisshall ifrågasatts anordna två linjer, varav den ena skulle avse renskötselns binärningar, anser jag för närvarande inte vara genomförbart. I varje fall måste en viss tids erfarenhet vinnas av såväl elevtillströmningen som önskemålen bland eleverna på det nya högstadiet, innan ytterligare differentiering överväges.

Ett annat önskemål, som framförts av bl. a. Svenska samernas riksförbund, är, att den yrkesförberedande utbildningen skulle börja redan i årskurs 7. Ett tillmötesgående av detta önskemål skulle emellertid innebära, att samelevornas undervisning redan i denna årskurs skulle inriktas mot ett bestämt yrke, nämligen renskötseln, och att i realiteten en linjeklyvning skulle erhållas för hela högstadiet. Enligt min mening är det emellertid synnerligen väsentligt, att samerna erhåller samma möjligheter som andra elever att fritt välja mellan olika utbildningsmöjligheter. Valet av det samiska högstadiet får således inte innebära, att elevernas utsikter att finna ett framtida yrke utanför renskötseln försvåras. Ett så organiserat högstadium skulle enligt min mening innebära en orättvisa mot de unga samer, som visserligen vill fördjupa sin kännedom om det specifikt samiska under sin skolgång men samtidigt har håg och fallenhet för en framtida

yrkesverksamhet av annat slag än rensköttsel. Av denna anledning bör renskötssellinjen i likhet med andra yrkesförberedande linjer anordnas endast under det sista skolåret och för samelevorna vara en valmöjlighet bland andra.

Jag vill i detta sammanhang starkt betona, att det är väsentligt, att eleverna på det samiska högstadiet erhåller en grundlig och objektiv orientering om olika yrken. Friheten att välja mellan nomadskola och annan undervisning måste som ett naturligt komplement också ha full frihet i valet mellan olika yrkesförberedande linjer på högstadiet. Yrkesorienteringen inom samernas högstadium bör uppenbarligen ske med noggrant beaktande av elevernas egna önskemål och förutsättningar. Ett ensidigt framhävande av renskötsselns företräden eller av särskilda förpliktelser gentemot denna näringsgren bör givetvis inte förekomma.

Vidare bör beaktas, att renskötsseln i fysiskt hänseende ställer stora krav på den som ägnar sig däråt. Den som saknar sådana förutsättningar för yrket bör givetvis noga uppmärksammas på detta förhållande.

Såsom utredningen påpekat, bör man vid utformningen av den yrkesförberedande utbildningen i rensköttsel beakta de nya drifts- och organisationsformer som planeras. Vid den slutliga utformningen av den här avsedda linjen liksom övriga timplans- och undervisningsfrågor för högstadiet bör skolöverstyrelsen givetvis biträdas av experter på de ifrågavarande områdena.

Utredningens förslag, att de lapska ämnena på låg- och mellanstadiet i allmänhet bör beredas utrymme i timplanen genom utbyte av timmar för ämnen, som ingår i den allmänna skolans timplan, kan jag ansluta mig till. I enlighet med vad jag föreslår i propositionen rörande grundskolan bör timantalet per vecka i princip begränsas till 35. Eventuellt bör dock liksom hittills timantalet kunna ökas med någon timme, om det i annat fall skulle vara svårt att bereda utrymme för det lapska lärostoffet utan alltför stort intrång på den övriga ämneskretsen. En mindre utökning av veckotimtalet torde för övrigt vara försvarlig med hänsyn till att eleverna i allmänhet är inackorderade i anslutning till skolan och således inte har någon skolväg att tröttnas av.

På högstadiet bör, som utredningen föreslagit, de lapska ämnena i huvudsak beredas utrymme inom ramen för elevernas fria tillval.

Beträffande lärarna förordar jag, att de nuvarande benämningarna ersättes av dem som föreslagits för grundskolan.

I fråga om de krav, som bör ställas på lärare på nomadskolornas låg- och mellanstadier, har utredningen inte föreslagit några ändringar. Frågor rörande lärarbehovet på det samiska högstadiet bör inte bli föremål för ställningstagande, förrän i samband med att övriga organisationsfrågor för denna del av undervisningen skall avgöras. I det sammanhanget bör förslag också föreligga rörande frågan om särskild utbildning för lärare på det samiska högstadiet.

Utredningen har inte närmare diskuterat lärarnas tjänstgöringsförhållanden, men på grund av den förordade förlängningen av läsåret torde denna fråga här böra något beröras. I princip har lärarna vid nomadskolorna 39 veckors tjänst-

göringsskyldighet. Då lästiden emellertid inte utgjort mer än $34\frac{4}{7}$ veckor, har i nomadskolstadgan föreskrivits, att lärarna vid sidan om den vanliga undervisningen skall fullgöra vissa andra skyldigheter, såsom att meddela särskild hjälpundervisning, vara behjälpliga med lärjungarnas hemarbete m. m. I och med att lästiden förlänges, så att denna och lärarnas tjänstgöringsskyldighet blir av samma längd, bör lärarnas skyldighet att fullgöra åligganden utöver dem som åvilar motsvarande lärare inom det obligatoriska skolväsendet bortfalla.

De särskilda uppgifter, som lärarna hittills fullgjort, får i framtiden utföras på annat sätt. Överstyrelsen har med utgångspunkt häri föreslagit, att särskilda medel skall beräknas för specialundervisning och för handledning av eleverna under fritid. Jag återkommer till denna fråga längre fram i samband med anslagsberäkningarna.

Undervisningen i lapska språket har avsevärt försvårats av bristen på lärare med erforderlig utbildning i ämnet. Utredningen erinrar om en 1958 gjord framställning om anordnande av en lärarkurs i lapska i Uppsala för sex lärare vid nomadskolorna. För att bereda samelevorna en tillfredsställande undervisning i deras modersmål, är det givetvis av väsentlig betydelse, att någon form av lärarutbildning i lapska språket kommer till stånd. Vid den efterföljande anslagsberäkningen föreslår jag, att sammanlagt 40 000 kr. upptages för detta ändamål.

Frågan om nomadskolans ledning och administration var föremål för vissa överväganden av 1951 års skolstyrelseutredning. Den enda förändring som av denna utredning förordades och senare genomfördes var, att domkapitlens uppgifter i fråga om nomadskolväsendet borde överföras till skolöverstyrelsen.

Nomadskolutredningens nu framlagda förslag i denna del innebär, att nomadskolväsendet helt skulle samordnas med den vanliga obligatoriska skolan i fråga om lokal och regional ledning. Kommunerna skulle således enligt förslaget i realiteten bli huvudmän även för nomadskolorna, dock med den viktiga avvikelser från förhållandena i övrigt, att staten helt skulle svara för kostnaderna.

Utredningen betonar, att förslaget om denna förändring inte sammanhänger med att erfarenheterna av den nuvarande ledningen skulle vara mindre gynnsamma. Som skäl för omläggningen anföres, att den skulle leda till bättre kontaktmöjligheter mellan det reguljära skolväsendet och nomadskolorna samt att det skulle vara önskvärt att erhålla enhetlighet i fråga om skolväsendets ledning.

Vid överväganden av utredningens förslag i denna del har jag emellertid funnit, att åtskilliga och övervägande skäl kan anföras mot den av utredningen föreslagna lösningen. Till dessa hör först och främst att handhavandet av undervisningsfrågorna för en folkgrupp, vilken är i så utpräglad minoritetsställning som samerna, av lokala organ, i vilka minoriteten saknar allt inflytande och inte heller lämpligen kan beredas sådant, är ägnat att inge stora principiella betänk-

ligheter. Även av praktiska skäl finns det anledning att ifrågasätta den av utredningen föreslagna anordningen. Nomadskolornas hela elevantal tillsammans är inte större än elevantalet i en medelstor centralskola. En splittring av ledningen av en sådan liten och homogen enhet på flera kommuner skulle enligt min mening med hänsyn till nomadskolans syfte medföra väsentligt större nackdelar än fördelar.

Till svårigheterna vid en ledning genom den kommunala skolstyrelsen hör också, som jag nyss antydde, det enligt min mening närmast olösbara problemet att finna former för ett verkligt samiskt inflytande på nomadskolornas ledning. Detta inflytande synes däremot i den nuvarande nomadskolfullmäktiginstitutionen — vars bibehållande jag förordar — fungera väl.

I fråga om de ekonomiska relationerna mellan staten och kommun, där nomadskola är belägen, har utredningen föreslagit, att alla kostnader skulle bestridas av statsmedel, under det att kommunerna skulle svara för den ekonomiska förvaltningen. Utredningen har inte närmare angivit, i vilka former denna ekonomiska förvaltning skulle försiggå. Statskontoret har rest invändningar mot utredningens förslag i denna del och ansett, att det kan ifrågasättas, om ekonomisk förvaltning och ekonomiska åtaganden kan få åvila skolkommunen samtidigt som samtliga kostnader åvilar statsverket. Skall staten gälda alla kostnader, kan enligt ämbetsverkets mening svårligen ärenden av ekonomisk natur handläggas av kommunerna.

Till dessa olika invändningar mot utredningens förslag rörande den lokala ledningen kommer slutligen att olika företrädare för samerna inte ansett det tillfredsställande, att nomadskolorna inordnas under den kommunala skolstyrelsen. Från detta håll har framförts önskemål om en rent samisk ledning av skolväsendet. Svenska samernas riksförbund har således föreslagit, att en särskild skolstyrelse, bestående av representanter för samerna, skulle inrättas för varje nomadskola.

För egen del har jag vid en bedömning av de olika synpunkter och förslag, som framförts i frågan, funnit att starka skäl talar mot en lokal ledning av nomadskolorna genom den kommunala skolstyrelsen. Då några påtagliga fördelar inte kunnat påvisas med en dylik anordning, bör andra former för den lokala ledningen väljas. Inrättande av särskilda samiska skolstyrelser, såsom vid remissbehandlingen i något fall förordats, förefaller mig inte vara ett realistiskt förslag. I detta läge har jag ansett mig böra taga fasta på det av utredningen betonade förhållandet, att det i och för sig inte givits anledning till kritik mot det nuvarande systemet med en central ledning av nomadskolväsendet genom skolöverstyrelsen och nomadskolinpektören. Med hänsyn till nomadskolväsendets ringa omfattning och vikten av att det ledes sakkunnigt och enhetligt, synes denna anordning från praktiska och effektivitetssynpunkter vara den mest naturliga och lämpliga. För att ernå en förenklad handläggning av vissa detaljärenden förordar jag emellertid, att i samband med utfärdandet av nya bestämmelser för

nomadskolorna tillsynsmännen vid de olika skolorna erhåller vidgade befogenheter.

I det föregående har jag uppehållit mig vid frågan om ledningen av de nuvarande nomadskolorna, vilka efter en övergångstid kommer att förändras till låg- och mellanstadieskolor. Beträffande det *särskilda högstadiet* torde — som jag förut berört — en nära samverkan med det kommunala skolväsendet vara nödvändig för att sameeleverna skall kunna beredas tillräckligt differentierade utbildningsmöjligheter. Från samordningssynpunkt torde det vara lämpligt, att den omedelbara ledningen av högstadieundervisningen såväl pedagogiskt som administrativt åtminstone i viss utsträckning ombesörjes av vederbörande kommunala organ. I detalj kan denna fråga lösas först då närmare förslag från skolöverstyrelsen föreligger rörande högstadieundervisningens organisation i övrigt, och det torde alltså bli anledning att i samband därmed återkomma till detta spörsmål.

Av att jag tidigare förordat en central ledning av nomadskolväsendet följer, att nomadskolorna inte heller bör inordnas under länskolnämnderna på samma sätt som det allmänna skolväsendet. Detta bör emellertid inte hindra, att länskolnämnderna i förhållande till nomadskolorna får ställning som stödjande och rådgivande organ, främst i pedagogiskt hänseende. En uppgift av denna art blir naturligtvis i första hand en angelägenhet för skolinspektören. Genom en sådan anordning skulle kontakt med det övriga skolväsendet erhållas, vilket torde vara av synnerligen stort värde för nomadskolans utveckling, inte minst i samband med grundskolans införande. Inspektörerna bör också kunna underlätta samordningsåtgärder på det lokala planet.

Frågan om *nomadskolinspektörens ställning* övervägdes av skolstyrelseutredningen, som närmast var av den uppfattningen, att inspektörstjänsten borde omvandlas till en konsulenttjänst. Nomadskolutredningen har med utgångspunkt i sitt förslag om regional ledning av nomadskolorna genom länskolnämnderna förordat, att tjänsten skulle bibehållas och samtidigt knyts till samtliga länskolnämnder i de tre nordligaste länen.

Statskontoret har för sin del ifrågasatt behovet av denna tjänst.

För egen del finner jag det ofrånkomligt, att skolöverstyrelsen till sitt förfogande har en expert på samernas förhållanden, och det torde under den kommande övergångsperioden i nomadskolans utveckling vara betydelsefullt, att den nuvarande inspektörens förtrogenhet med samernas skolproblem kan utnyttjas. Sett på längre sikt anser jag det emellertid knappast erforderligt att behålla en särskild inspektörsbefattning för det till omfattningen mycket begränsade nomadskolväsendet. Jag föreslår därför, att det skall tagas under allvarligt övervägande, om inte befattningen som nomadskolinspektör bör indragas, när den nuvarande innehavaren avgår från tjänsten. Behovet av expertis torde därefter kunna tillgodoses genom att en konsulent för nomadskolfrågor knyts till skolöverstyrelsen. Denna befattning torde kunna få karaktär av bisyssla, för vilken bör engageras en person, som genom sin övriga verksamhet är väl förtrogen med samefrågor.

Utredningen har föreslagit, att nomadskolinspektörens stationeringsort efter en övergångstid skall bli Luleå i stället för Uppsala. Jag tillstyrker en ändring av stationeringsorten, men det torde få ankomma på skolöverstyrelsen att ytterligare överväga, vilken plats i Norrland som kan anses vara lämpligast som stationeringsort. Då enligt min mening en anknytning av inspektörstjänsten till länskolnämnderna inte bör ske, föreligger från den synpunkten inte hinder mot att inspektören stationeras exempelvis i Gällivare, vilket synes vara lämpligast från skolans synpunkt. Denna förändring bör vidtagas snarast möjligt med hänsyn till de förändringar av nomadskolväsendet, som kommer att ske under de närmaste åren.

På grund av att jag i huvudsak förordat oförändrade förhållanden i fråga om nomadskolväsendets ledning och administration samt i detta sammanhang inte ansett mig böra taga upp några detaljfrågor rörande det samiska högstadiet, finns det inte anledning att nu närmare behandla de kostnadsfrågor, som utredningen redovisat. Det torde således bl. a. få ankomma på skolöverstyrelsen att efter närmare överväganden av högstadieorganisationens utformning framlägga erforderliga kostnadsberäkningar för ordnandet av denna undervisning. Vad särskilt gäller lokaler för högstadieundervisningen bör, med hänsyn till det osäkra elevunderlaget, möjligheterna att utnyttja redan befintliga lokaler i första hand övervägas. Bl. a. torde möjligheten att ta i anspråk utrymmen i någon av de nuvarande nomadskolanläggningarna eller att förhyra lokaler i kommunala skolor böra undersökas. Vad kostnaderna för det samiska högstadiet beträffar, så bör de enligt min mening helt åvila staten.

Den nuvarande medelsförvaltningen genom länsstyrelserna har visat sig erbjuda vissa problem, bl. a. då det gällt att få överblick över medelsåtgången för nomadskolväsendet. Då ledningen av nomadskolväsendet ligger hos skolöverstyrelsen, borde det innebära en betydande förenkling, om också medelsförvaltningen förlades dit. Jag förordar därför, att de för nomadskolornas verksamhet anslagna medlen i fortsättningen ställes till skolöverstyrelsens disposition för utbetalning till de olika skolorna. I samband därmed bör det åläggas skolöverstyrelsen att hos byggnadsstyrelsen rekvirera de särskilda uppborndsmedel, som enligt avlöningsstaten skall utgå från byggnadsstyrelsens delfond av statens allmänna fastighetsfond.

Genomförandet av den ändrade organisationen av nomadskolväsendet bör i enlighet med utredningens förslag ske under samma period som den nioåriga skolan i övrigt genomföres. De nya skolpliktsbestämmelserna med valfrihet mellan nomadskola och reguljär skola bör i princip träda i kraft redan fr. o. m. läsåret 1962/63.

Den av mig förordade valfrihetsregeln skall, som jag förut berört, innebära en valfrihet mellan två likvärdiga alternativ i fråga om undervisningens standard. Detta förutsätter bl. a., att införandet av nioårig skolplikt i samernas hemkom-

muner och i nomadskolorna sker i stort sett parallellt. Bestämmande för utvecklingen blir följaktligen den takt i vilken kommunerna i samernas bosättningsområde beslutar att införa nioårig skolplikt. Under ett övergångsskede kan undervisningen i olika nomadskolor således komma att ha en varierande utformning, beroende på om den nioåriga obligatoriska skolan införts i de kommuner från vilka nomadskolorna rekryteras eller inte.

I den mån en nomadskola har sitt rekryteringsområde inom en och samma kommun, torde inte några särskilda organisatoriska problem uppstå i samband med genomförandet. Vissa svårigheter kan däremot förutses i de fall en nomadskola rekryterar sina elever från flera kommuner, vilka vid olika tillfällen övergår till nioårig skola. Det torde i sådana fall bli nödvändigt, om valfriheten skall kunna upprätthållas, att samebarnen får hänvisas till nomadskolor, som bäst motsvarar skolförhållandena i elevens hemkommun. Detta kan innebära, att sameelever från en viss trakt under en period får hänvisas till annan nomadskola än den som de enligt nuvarande distriktsindelning skulle tillhöra. I samband med att nya bestämmelser rörande nomadundervisningen utfärdas torde indelningen i nomadskoldistrikt böra slopas.

I de av nomadundervisningen berörda kommunerna är enhetsskola för närvarande fullt genomförd endast i Jokkmokk. Under införande är den nioåriga skolan i Tärna och i vissa kommuner i Jämtland. Övergång till den nya skolan torde således kunna påbörjas i Jokkmokks nomadskola redan fr. o. m. läsåret 1962/63. Införandet synes på vanligt sätt böra ske successivt med början i årskurserna 1—5. Eleverna i årskurserna 6 och 7 nämnda läsår bör avsluta sin skolgång på vanligt sätt efter att ha genomgått årskurs 7 samt fortsättningsskolkurs. Under ett par år kommer således skolgången för vissa av nomadskolans elever att något avvika från den som gäller för övriga barn i denna kommun, men denna olikhet måste accepteras som en följd av de olika tidpunkterna för beslut om införandet av nioårig skola.

Införandet av den nya ordningen för nomadundervisningen i de sydliga områdena torde inte kunna ske på annat sätt än genom en samordning av nomadskolorna i Västerbottens och Jämtlands län på sådant sätt att den nioåriga skolan införes vid en av nomadskolorna, till vilken sådana barn kan hänvisas, som kommer från kommuner, i vilka införandet av den nya skolan börjat. Jag anser för egen del, att nomadskolan i Tärna, där den nya undervisningen är genomförd i kommunens skolväsen fr. o. m. nästa läsår, då bör börja övergången till nioårig skola i årskurserna 1—5. Samebarn från kommuner med folkskola bör kunna överföras till nomadskolorna i Jämtland eller annan nomadskola, där införande av nioårig skola inte påbörjats.

Den fördelning av sameeleverna på olika skolor, som här angivits, kan naturligtvis medföra nu oförutsebara svårigheter vid tillämpningen och bör följaktligen endast betraktas som en rekommendation av en lösning. Om så visas vara motiverat i enskilda fall, bör skolöverstyrelsen medge elev rätt att få fullgöra sin skolplikt på annat sätt än som här angivits.

Enligt vad jag under hand inhämtat, planeras införande av nioårig skola i Gällivare kommun fr. o. m. nästa läsår. Om så blir fallet, bör givetvis även för nomadskolan på denna ort en motsvarande förändring genomföras.

Det synes således sannolikt, att i varje fall tre av nomadskolorna kommer att påbörja införandet av nioårig skola fr. o. m. budgetåret 1962/63. Eftersom införandet börjar med årskurserna 1—5, betyder det, att årskurs 7 uppnås läsåret 1964/65, då det efter samernas förhållanden särskilt anpassade högstadiet således bör vara i åtminstone viss utsträckning färdigorganiserat. Eftersom endast 2 à 3 nomadskolor då torde utgöra underlag för detta högstadium, kommer det under 1964/65 och eventuellt ytterligare några år framåt att få ett ganska begränsat elevantal. Detta kan medföra, att särskilda samiska klasser inte omedelbart kan organiseras. I så fall bör gruppundervisning och yrkesförberedande utbildning anordnas på i huvudsak det sätt, som utredningen skisserat i sitt alternativ II. Den högstadieorganisation, som jag för min del i princip förordat i det föregående och som ansluter sig till utredningens alternativ I, bör då införas, så snart erforderligt elevantal uppnåtts.

I sina anslagsäskanden för nästa budgetår har skolöverstyrelsen i huvudsak endast räknat med sådana förändringar under de tre för nomadskolans drift upptagna anslagen som sammanhänger med att lästiden i enlighet med utredningens förslag skulle komma att förlängas. Jag har inga erinringar mot skolöverstyrelsens beräkningar i detta hänseende.

Beträffande den under avlöningsanslaget beräknade höjningen av arvodeskostnaderna för tillsynsmän vill jag framhålla, att de ökade befogenheter som efter ytterligare utredning kan komma att tilldelas tillsynsmännen kan motivera vissa arvodeshöjningar, som det för närvarande ej är möjligt att beräkna. Jag upptar därför i detta sammanhang endast den ökning av arvodeskostnaderna för tillsynsmän som överstyrelsen föreslagit. För kostnader, som därutöver kan uppkomma för ändamålet, torde posten till arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, få överskridas i erforderlig omfattning.

Jag biträder i övrigt de förslag, som skolöverstyrelsen framlagt under avlöningsanslaget, och beräknar således bl. a. medel till kostnader för testning av psykiskt utvecklingsstörda barn samt för fritidsverksamhet. I enlighet med skolöverstyrelsens förslag i anslagsäskandena bör således nomadskolornas avlöningsanslag höjas med 69 500 kr.

Med hänsyn till vad skolöverstyrelsen anfört i sitt remissyttrande över nomadskolutredningens förslag bör ur anslaget få bestridas kostnader för anordnande av särskild hjälpundervisning och särskild specialundervisning vid nomadskolorna under sammanlagt högst 20 veckotimmar, vilka det bör ankomma på skolöverstyrelsen att fördela mellan nomadskolorna.

I det föregående har jag förordat, att en lärarutbildningskurs i lapska språket anordnas. Kostnaderna för denna har beräknats till 40 000 kr. Då kursen skulle anordnas under terminstid, har i det angivna beloppet inräknats kostnader för vikarier för de lärare som deltar i kursen. Dessa kostnader kan beräknats till

sammanlagt ca 20 000 kr. och bör belasta anslaget *Nomadskolor: Avlöningar*. Anslaget bör således uppföras med (1 400 000 + 69 500 + 20 000 =) avrundat 1 490 000 kr.

Under anslaget *Nomadskolor: Omkostnader* har skolöverstyrelsen i sina äskanden föreslagit en ökning med 69 200 kr., vilken företrädesvis sammanhänger med kostnader för förlängning av lästiden. Jag har ingen erinran mot en ökning av anslaget med detta belopp. Under anslaget bör vidare upptagas ett engångsbelopp av 20 000 kr., avseende olika kostnader — med undantag av ersättningar till vikarier — för den kurs i lapska språket, som jag berört i det föregående. Sammanlagt bör således detta anslag uppföras med (607 000 + 69 200 + 20 000 =) avrundat 696 000 kr.

Till *Nomadskolor: Fortsättningskolundervisning för nomadbarn* räknar jag i enlighet med skolöverstyrelsens förslag med ett oförändrat belopp av 81 000 kr.

Under återopande av vad jag sålunda anfört och förordat hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

a) godkänna av mig i det föregående förordade grunder för nomadskolväsendets organisation;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med av mig i det föregående angivna riktlinjer fatta de beslut och vidtaga de åtgärder, som fordras för genomförandet av den av mig förordade omorganisationen av nomadskolväsendet;

c) godkänna följande avlöningsstat för nomadskolorna, att tillämpas tills vidare fr. o. m. budgetåret 1962/63:

A v l ö n i n g s s t a t

Utgifter

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, <i>förslagsvis</i>	505 000
2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, <i>förslagsvis</i>	11 000
3. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal, <i>förslagsvis</i>	705 000
4. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	262 000
5. Kompensation för höjda folkpensionsavgifter, <i>förslagsvis</i>	24 000
	Summa kr. 1 507 000

Särskilda uppbördsmedel

Ersättning från byggnadsstyrelsens delfond av statens allmänna fastighetsfond	17 000
	Nettoutgift kr. 1 490 000

Kungl. Maj:ts proposition nr 51 år 1962

d) till *Nomadskolor: Avlöningar* för budgetåret 1962/63 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1 490 000 kr.;

e) till *Nomadskolor: Omkostnader* för budgetåret 1962/63 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 696 000 kr.;

f) till *Nomadskolor: Fortsättningskolundervisning för nomadbarn* för budgetåret 1962/63 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 81 000 kr.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Kerstin Kylin-Almryd

INNEHALLSFÖRTECKNING

	Sid.
I. Inledning	1
II. Nomadundervisningens tillkomst och utveckling	4
A. Historik	4
B. Nuvarande förhållanden	8
III. Motiv för särskild undervisning av samernas barn	14
A. Utredningens redovisning	14
B. Utredningens slutsatser och principförslag	18
C. Remissyttranden	20
IV. Undervisningens organisation m. m.	21
A. Utredningen	21
1. Låg- och mellanstadiet	21
2. Högstadiet	22
3. Lästiden	25
B. Remissyttranden	26
V. Undervisningens innehåll och utformning	28
A. Utredningen	28
1. Tim- och kursplaner	28
2. Lärafrågor	31
B. Remissyttranden	32
VI. Ledning och administration	34
A. Tidigare diskussion	34
B. Utredningen	36
1. Lokal ledning	36
2. Regional och central ledning	38
C. Remissyttranden	40
VII. Kostnader för organisationen och dess genomförande	42
A. Utredningen	42
1. Kostnader	42
2. Genomförandet	44
B. Remissyttranden	44
VIII. Anslagsberäkningar för budgetåret 1962/63	46
1. Nomadskolor: Avlöningar	46
2. Nomadskolor: Omkostnader	47
3. Nomadskolor: Fortsättningskolundervisning för nomadbarn	47
IX. Departementschefen	48